

Besteding van de gemeentelijke saneringsbijdrage

Onderzoeksrapport i.o.v. Vlario

- maart 2017 -

Lode Vereeck

Universiteit Hasselt, Faculteit Bedrijfseconomische Wetenschappen,
Onderzoeksgroep Beleidsmanagement

Executive summary

In dit onderzoeksrapport worden op basis van publiek beschikbare cijfers van de Vlaamse Milieu Maatschappij en het Agentschap Binnenlands Bestuur (BBC) de opbrengsten en de uitgaven tussen 2012 en 2015 in kaart gebracht die voortvloeien uit het beheer van afvalwater. De belangrijkste opbrengstenposten zijn de 'gemeentelijke saneringsbijdragen' en de subsidies, goed voor 95% van alle inkomsten. De totale opbrengsten bedroegen in 2012-2015 ongeveer 1,35 miljard euro. In 2015 registreren alle sectoren en rapportagesystemen een aanzienlijke stijging. De helft van de uitgaven (52,1%) gaat naar investeringen en een kwart (24,2%) naar exploitatie. Bijgevolg gaat een kwart (23,6%) naar algemene overheadkosten. Het is evident dat minder algemene overheadkosten tot meer en beter onderhouden rioleringen leiden. De vraag is of de gerapporteerde algemene overheadkosten adequaat zijn. Er blijken hierin ook grote verschillen te bestaan tussen de verschillende rioolbeheerders: van 0,9% tot 42,3%.

Verder vertonen de cijfers aanhoudende groeiende financiële overschotten op de rioleringsactiviteiten van gemeenten en intercommunales. In de periode 2012-2015 was de gemiddelde kostendeckingsgraad in ruime zin voor de hele rioleringssector meer dan 100%. Deze resultaten worden mede gerealiseerd door de opvallend gunstige cijfers in 2015. Dit doet de vraag rijzen waaraan die overschotten worden besteed en/of de hoogte van de gemeentelijke saneringsbijdrage correct is. Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden, zijn er onvoldoende gedetailleerde cijfergegevens beschikbaar.

Het onderzoeksrapport stelt volgende beleidsaanbevelingen voor:

1. Meer transparantie over de algemene overheadkosten en wegenwerken.
2. Een benchmark-studie van de algemene overheadkosten.
3. Een vergelijkbare rapportage voor VMM en ABB (BBC).
4. Meer transparantie over de reservering en/of toewijzing van het nettoresultaat.
5. Een koppeling van de financiële rapportage met het gebiedsdekkend uitvoeringsplan (GUP) of de staat van het rioleringsnetwerk (VMM – Ecologisch Toezicht).
6. Een vernieuwd investeringsplan 2018-2027.
7. Bij aanhoudende overschotten, een alternatieve aanwending die de sanering van afvalwater bevordert.

Inhoud

1. Onderzoeksvragen	4
2. Rioleringsactiviteiten van gemeenten en intercommunales	4
3. Rapportage van de financiële gegevens.....	9
a. <i>Rioleringsuitgaven (VMM).....</i>	<i>9</i>
b. <i>Rioleringsopbrengsten (VMM)</i>	<i>10</i>
c. <i>Rioleringsuitgaven (BBC)</i>	<i>11</i>
d. <i>Rioleringsopbrengsten (BBC)</i>	<i>12</i>
4. Analyse van de sectorale financiële gegevens.....	13
a. <i>Rioleringsuitgaven - sector (VMM).....</i>	<i>13</i>
b. <i>Rioleringsopbrengsten - sector (VMM)</i>	<i>15</i>
c. <i>Kostendeckingsgraad - sector (VMM).....</i>	<i>17</i>
d. <i>Besteding van nettoresultaat - sector (VMM).....</i>	<i>19</i>
5. Analyse van de gemeentelijke financiële gegevens	21
a. <i>Rioleringsuitgaven - gemeenten (BBC).....</i>	<i>21</i>
b. <i>Rioleringsopbrengsten – gemeenten (BBC)</i>	<i>24</i>
c. <i>Kostendeckingsgraad – gemeenten (BBC)</i>	<i>26</i>
d. <i>Besteding van nettoresultaat (BBC)</i>	<i>27</i>
e. <i>Rioleringsuitgaven – gemeenten (VMM)</i>	<i>29</i>
f. <i>Rioleringsopbrengsten – gemeenten (VMM)</i>	<i>31</i>
g. <i>Kostendeckingsgraad – gemeenten (VMM).....</i>	<i>33</i>
6. Analyse van de intercommunale financiële gegevens	35
a. <i>Rioleringsuitgaven – intercommunales (VMM).....</i>	<i>35</i>
b. <i>Rioleringsopbrengsten – intercommunales (VMM)</i>	<i>36</i>
c. <i>Kostendeckingsgraad – intercommunales (VMM).....</i>	<i>38</i>
7. Conclusies	39
a. <i>Trends</i>	<i>39</i>
b. <i>Beleidsaanbevelingen.....</i>	<i>41</i>

1. Onderzoeksvragen

In dit onderzoeksrapport worden op basis van publiek beschikbare cijfers (de jaarlijkse rapportage door VMM en de jaarrekeningen uit BBC) eerst de opbrengsten en de uitgaven in kaart gebracht die voortvloeien uit het beheer van afvalwater. Een belangrijke opbrengstenpost is de zogenaamde ‘gemeentelijke saneringsbijdrage’ die exclusief bedoeld is om het rioleringsstelsel te onderhouden en uit te breiden. Deze bijdrage wordt geïnd via de drinkwaterfactuur.

Vervolgens gaat het rapport nader in op de besteding van de financiële opbrengsten uit de gemeentelijke saneringsbijdrage en op de vraag of een verhoging van de gemeentelijke saneringsbijdrage gerechtvaardigd en billijk is. De cijfers tonen immers groeiende financiële overschotten op de rioleringsactiviteiten van gemeenten en intercommunales.

2. Rioleringsactiviteiten van gemeenten en intercommunales

In Vlaanderen leveren acht drinkwatermaatschappijen drinkwater aan de Vlaamse gezinnen en bedrijven. Het betreft (in alfabetische volgorde):

1. AGSO Knokke-Heist
2. De Watergroep (Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening , VMW),
3. Farys (tot 2014 bekend als Tussengemeentelijke Maatschappij der Vlaanderen voor Waterbedeling, TMVW),
4. Intercommunale Waterleidingmaatschappij van Veurne-Ambacht (IWVA),
5. Intercommunale voor Waterbedeling in Vlaams-Brabant (IWVB),
6. Provinciale en Intercommunale Drinkwatermaatschappij der Provincie Antwerpen (Pidpa),
7. Water-link (Antwerpse Waterwerken, AWW),
8. VIVAQUA.

Deze drinkwatermaatschappijen organiseren niet alleen de productie en de levering van het drinkwater; ze zijn ook verantwoordelijk voor de afvoer en zuivering van het afvalwater afkomstig van hun klanten. De drinkwatermaatschappijen maken voor de uitvoering van hun taken gebruik van het rioleringsnetwerk van de gemeenten en de waterzuiveringsinstallaties van de NV Aquafin, waarmee ze een contract kunnen afsluiten.

Aquafin factureert de kosten voor de waterzuivering aan de drinkwatermaatschappijen. Deze laatsten rekenen de kosten op hun beurt door aan hun klanten onder de vorm van een **bovengemeentelijke saneringsbijdrage**. De kosten die niet door deze bijdrage gedekt worden, worden vergoed door het Minafonds, dat gefinancierd wordt via dotaties van het Vlaamse Gewest en de heffing op de waterverontreiniging.

Om het beheer en de uitbouw van het rioleringsnetwerk te bekostigen, wordt een **gemeentelijke saneringsbijdrage** geheven. De opbrengsten van deze bijdrage kunnen uitsluitend voor het beheer en de uitbouw van het rioleringsnetwerk gebruikt worden.

De afvoer van het afvalwater via het rioleringsnetwerk (alsook de afvoer via grachten en de lokale zuivering in kleinschalige waterzuiveringsinstallaties) kan op drie manieren door het lokale bestuur georganiseerd worden:

1. De gemeente beheert zelf het rioleringsnetwerk en neemt de saneringsplicht en de afvoertaak dus over van de drinkwatermaatschappij.
2. De gemeente sluit een samenwerkingsovereenkomst met de drinkwatermaatschappij.
3. De gemeente draagt de afvoertaak over aan een intercommunale of een derde partij (bv. Aquafin).

Een gemeente kan dus kiezen om ofwel het beheer in eigen handen te houden, ofwel het via een concessieopdracht toe te wijzen, ofwel om het uit te besteden aan een rioolbeheerder die al dan niet deel uitmaakt van een drinkwatermaatschappij. In Vlaanderen gebeurt het beheer van de riolen dus door:

1. De gemeenten zelf,
2. De drinkwatermaatschappijen die hiervoor beheersmaatschappijen hebben opgericht:
 - a. AquaRio (TMVW)
 - b. HidriBA (Pidpa)
 - c. HidroGem (Pidpa)
 - d. HidroRio (Pidpa)
 - e. HidroSan (Pidpa)
 - f. Rio-link (AWW), voorheen: RI-ANT
 - g. Rio-Act (Watergroep)
 - h. Rio-P (Watergroep)
 - i. VIVAQUA
3. De intercommunale rioolbeheerders:
 - a. Infrax West
 - b. Inter-aqua (Infrax)
 - c. IVEG
 - d. IWVA
 - e. Riobra
4. Aquafin.

Nu al kan gesteld worden dat een dergelijk divers rioleringslandschap een uniforme financiële rapportering niet evident maakt. Bovendien hanteren de verschillende spelers vaak andere boekhoudkundige systemen en/of parameters. Sommige rioolbeheerders rapporteren bv. op cashflow basis. Andere rioolbeheerders spreiden de investeringen in de tijd, maar hanteren daarbij bv. verschillende afschrijvingstermijnen.

1. Drinkwaterfactuur

De drinkwaterfactuur die bij een Vlaams gezin in de bus valt, bestaat uit 3 onderdelen:

- Levering en verbruik van drinkwater, goed voor 39%
- Afvoer van afvalwater via het rioleringsnetwerk, goed voor 34%
- Zuivering van afvalwater, goed voor 27%.

Zoals de cijfers tonen, is de voornaamste kostendrijver in de waterfactuur niet de levering en het verbruik van het eigenlijke drinkwater, maar de afvoer en zuivering van het afvalwater. Tussen 2005 en 2015 steeg de drinkwaterfactuur voor een gemiddeld Vlaams gezin met 100%, waarvan 28% tussen 2010 en 2015.¹ De vergoeding voor elk van de 3 onderdelen werd **tussen 2010 en 2015** aanzienlijk duurder:

- Drinkwaterprijs: + 12%
- Gemeentelijke saneringsbijdrage: **+ 44%**
- Bovengemeentelijke saneringsbijdrage: + 39%.

Het is dus vooral de gemeentelijke saneringsbijdrage (bestemd voor het onderhoud en de uitbreiding van het rioleringsnetwerk) die fors gestegen is, gevolgd door de bovengemeentelijke saneringsbijdrage (bestemd voor de zuivering van het afvalwater). Deze evolutie wordt nog duidelijker wanneer de stijging van de 3 onderdelen van de drinkwaterfactuur **tussen 2005 en 2015** wordt berekend:²

- Drinkwaterprijs: + 25%
- Gemeentelijke saneringsbijdrage: **+ 789%**
- Bovengemeentelijke saneringsbijdrage: + 83%

Uit bovenstaande cijfers blijkt dat vooral de gemeentelijke saneringsbijdrage, die het beheer van en de investeringen in het rioleringsnetwerk moet bekostigen, spectaculair gestegen is, met maar liefst 789% op 10 jaar tijd.

¹ VMM: <https://www.vmm.be/water/waterfactuur/onderzoek-en-trends#section-1>

² VMM: <http://www.milieurapport.be/nl/feitencijfers/milieuthemas/kwaliteit-oppervlaktewater/kosten-vanopenbarewaterzuivering/>

2. Gemeentelijke saneringsbijdrage

De hoogte van de gemeentelijke saneringsbijdrage wordt volgens het Drinkwaterdecreet bepaald door:

1. De mate van vervuiling
2. De saneringskost per m³ water
3. De niet-inbare bijdragen
4. De vrijstellingen en compensaties
5. De vergoedingen voor het gebruiksrecht
6. De financiële tussenkomst van de gemeenten en het Vlaams Gewest
7. De saneringskost van afvalwater uit niet-openbaar waterdistributienetwerken.

Deze gemeentelijke bijdrage is dus het afgelopen decennium fors gestegen. Deze bijdrage is nochtans gelimiteerd en mag wettelijk maximaal 1,4 keer het tarief van de bovengemeentelijke saneringsbijdrage bedragen (die in 2015 verhoogd werd). De stijging is dan ook te verklaren doordat meer gemeenten het maximumtarief van 1,3033 euro/m³ aanrekenen: in 2005 was dat welgeteld 1 Vlaamse gemeente, in 2016 waren er dat 283.

De oorzaak van die gemeentelijke tariefstijging ligt in de beslissing van de Vlaamse overheid om de **rioleringsgraad**, d.i. het percentage woningen aangesloten op het rioleringsnetwerk, te verhogen tot **97%**. Daarvoor zijn aanzienlijke, bijkomende investeringen nodig. In 2016 bedroeg de rioleringsgraad in Vlaanderen immers nog maar 86%.³ Door de verhoging van de rioleringsgraad wil de Vlaamse overheid haar bijdrage leveren tot het behalen van de Belgische normen involgend de **Europese Waterrichtlijn (2000)** die als doelstelling had om de waterkwaliteit in heel Europa te verbeteren tegen 2015. Het betreft een resultaatsverbintenis, geen middelenverbintenis. De bevoegde overheden kiezen dus zelf de methode om zuiver water te realiseren. België haalde de streefdatum van 2015 echter niet en kreeg uitstel tot 2027.

Waarom de gemeentelijke saneringsbijdrage besteed kan/mag worden, staat beschreven in een omzendbrief uit 2013.⁴ Daarin wordt eerst verwezen naar het Drinkwaterdecreet dat duidelijk en eenduidig bepaalt:

“Art. 16bis, §3: De bijdrage voor de sanering op gemeentelijk vlak is bestemd voor de financiering van de gemeentelijke saneringsverplichting.”.

Sinds 2012 kijkt de economische toezichthouder, de Vlaamse Milieu Maatschappij, (VMM) toe op de naleving hiervan. Om die rol te vervullen, heeft de VMM een eigen rapportagesysteem uitgewerkt.

De omzendbrief bepaalt verder:

“Dit betekent dat de gemeentelijke saneringsbijdrage respectievelijk -vergoeding enkel kan worden aangewend voor investerings- of onderhoudsuitgaven die hun oorsprong vinden nadat een gemeentelijke saneringsbijdrage respectievelijk -vergoeding in de betrokken gemeenten werd aangerekend en in de mate dat de uitgaven niet gesubsidieerd of bekostigd werden door het Vlaams Gewest. De inkomsten van de gemeentelijke saneringsbijdrage respectievelijk -vergoeding kunnen, indien contractueel bepaald tussen de gemeenten en de watermaatschappij, verminderd worden met een inningspercentage dat de kosten en het

³ VMM: <https://www.vmm.be/data/riolerings-en-zuiveringsgraden/>

⁴ Omzendbrief LNE 2013/2 – De aanwending van de gemeentelijke saneringsbijdrage en de gemeentelijke saneringsvergoeding.

debiteurenrisico voor de inning van de gemeentelijke saneringsbijdrage respectievelijk – vergoeding omvat.

Onder investeringsuitgaven wordt alle uitgaven verstaan:

- *Voor materialen voor de investeringen in de saneringsinfrastructuur, voor zover hieraan toe wijzen. Het betreft nieuwbouw- en renovatie-investeringen, inclusief het herstel van de bovenbouw in oorspronkelijke toestand of de aanleg van een nieuwe bovenbouw;*
- *Voor de studiekosten en de aanschaf en het onderhoud van de materialen nodig om bovenstaande investeringen uit te voeren, voor zover hieraan toe te wijzen;*
- *Aan personeel dat bij bovenstaande investeringen betrokken is, voor zover hieraan toe te wijzen;*
- *Voor logistieke en ondersteunende omkadering voor hogergenoemd personeel, voor zover hieraan toe te wijzen;*
- *Aan derden die een deel van bovenstaande investeringen op zich nemen, voor zover hieraan toe te wijzen;*
- *Aan leningen en rentelasten om de bovenstaande uitgaven te financieren, voor zover hieraan toe te wijzen.*

Onder onderhoudsuitgaven wordt alle uitgaven verstaan:

- *Voor de aanschaf en het onderhoud van de materialen nodig voor het onderhoud van de saneringsinfrastructuur, voor zover hieraan toe te wijzen;*
- *Aan personeel dat bij het onderhoud van de saneringsinfrastructuur betrokken is, voor zover hieraan toe te wijzen;*
- *Voor logistieke en ondersteunende omkadering voor hogergenoemd personeel, voor zover hieraan toe te wijzen;*
- *Aan derden die een deel van het onderhoud van de saneringsinfrastructuur op zich nemen, voor zover hieraan toe te wijzen;*
- *Aan leningen en rentelasten om de bovenstaande uitgaven te financieren, voor zover hieraan toe te wijzen.”*

Volgens de omzendbrief mag de opbrengst van de gemeentelijke saneringsbijdrage dus enkel gebruikt worden voor:

1. Materialen en personeel voor het beheer of exploitatie (**onderhoud en vervanging**) van het gemeentelijke rioleringsnetwerk
2. Materialen, personeel en studiewerk voor de investeringen (**uitbreiding**) in het gemeentelijke rioleringsnetwerk
3. Overhead, o.a. administratieve kost voor de inning van de bijdrage (incl. debiteurenrisico), logistiek kader van personeel
4. Afbetaling van leningen en rentelasten
5. Maar in de praktijk ook: reserves (sparen)
6. En in het verleden ook: “dividenden” voor (sommige) gemeenten⁵ via de rioolbeheerders.

⁵ VMM: <https://www.vmm.be/publicaties/rioolbeheer-versus-reserves-vergoedingen-en-dividenden>

3. Rapportage van de financiële gegevens

Dit onderzoeksrapport wil de besteding van de beschikbare middelen uitdiepen naar exploitatie, investeringen, overhead, financiële kosten, opbouw van reserves en “dividenden”. De analyse gebeurt op geaggregeerd niveau. Hoewel de onderscheiden rioolbeheerders soms grote onderlinge verschillen laten optekenen (bv. kost per m³), richt dit rapport zich op de macro-economische besteding van de gemeentelijke saneringsbijdrage in Vlaanderen.

Dit rapport baseert zich daarvoor enerzijds op het rapporteringsmodel van **VMM** dat systematisch de opbrengsten en kosten van de rioleringsactiviteiten rapporteert. De eerste rapportage van de kosten voor riolering door VMM dateert van 2012. Er zijn dus nu 4 rapporten beschikbaar. Deze studie baseert zich op de rapportages van 2012, 2013 en 2014 en een extrapolatie voor 2015.

Anderzijds wordt gebruik gemaakt van de opbrengsten en uitgaven die de gemeenten registreren in het kader van de beleids- en beheerscyclus. De **BBC** is een nieuw begrotingssysteem voor lokale besturen, dat in voege is getreden in 2012. Het bepaalt hoe het meerjarenplan, het budget, de jaarrekening en de boekhouding worden opgesteld. Niet enkel de financiële aspecten van de begroting, maar ook de beleidsdoelstellingen en bijhorende acties zijn erin opgenomen. Meer bepaald vat het beleidsveld 0310 alle financiële stromen samen die betrekking hebben op het beheer van regen- en afvalwater.

De uniforme opmaak van begroting en jaarrekeningen binnen BBC en de statistische verwerking ervan door het Agentschap Binnenlands Bestuur maakt het mogelijk om de uitgaven en opbrengsten uit riolering te berekenen voor de Vlaamse gemeenten die hun rioleringsnetwerk in eigen beheer exploiteren, maar niet voor de drinkwatermaatschappijen, intercommunales en Aquafin.

a. Rioleringsuitgaven (VMM)

Tabel A vat de saneringskosten voor het rioleringsnetwerk samen die systematisch en uniform worden gerapporteerd aan VMM door alle rioolbeheerders, d.w.z. de gemeenten in eigen beheer, de intercommunales en Aquafin. Sommige posten die in de eerste rapporten apart gerapporteerd werden, zijn in latere rapportages samengenomen, wellicht om de leesbaarheid te verbeteren.

A. Saneringskosten (VMM)
- Exploitatiekosten
- Investeringskosten
- Afschrijvingen, studiekosten
- Waardevermeerderingen/-verminderingen
- Voorzieningen voor risico's en kosten
- Andere operationele kosten
- Andere kosten
- Operationele kosten
- Aanmoedigingspremies
- Indirecte personeelskosten
- Financiële kosten
- Overheadkosten
- Uitzonderlijke kosten

Een eerste belangrijke kostenpost zijn de “**exploitatiekosten**”. Hieronder worden alle kosten verstaan voor het onderhoud en de herstellingen van rioleringen, hydraulische structuren, aansluitingen, grachten, bufferbekkens, individuele behandelingsinstallaties voor afvalwater (IBA's), kleinschalige waterzuiveringssystemen (KWZI's) en wadi's.

De tweede belangrijkste post zijn de “**investeringskosten**” die gemeten worden als de som van de afschrijvingen op nieuwbouw en renovatie van rioleringen, aansluitingen, inventarisaties, modelleringen, studies en oprichtingskosten. Samen met de post “**waardeverminderingen**” (saldo van vermeerderingen en verminderingen) en “**voorzieningen voor risico's en kosten**” (saldo) geeft deze post de investeringen in rioleringen weer.

Daarnaast zijn er nog “**andere kosten**” of “**operationele kosten**”, zoals aanmoedigingspremies, kosten voor klantenbeheer, verplaatsingskosten en onderhoud van voertuigen, gebruiksrechten, innings- en administratiekosten betaald aan de watermaatschappijen voor de facturatie indien deze kosten niet verrekend werden met de gemeentelijke saneringsbijdrage.

De “**indirecte personeelskosten**” zijn een raming van de algemene personeelskosten verbonden aan saneringsactiviteiten, maar die niet aan een bepaald project toewijsbaar zijn (bv. lonen van administraties, directies). Analooq zijn de “**overheadkosten**” een raming van de algemene, niet aan een specifiek project toewijsbare kosten excl. personeelskosten verbonden aan saneringsactiviteiten (bv. kantoorbenodigdheden, energiekosten, ICT).

De “**financiële kosten**” omvatten de rentelasten op leningen en achtergestelde leningen. Tenslotte zijn er de “**uitzonderlijke kosten**” zoals bv. uitzonderlijke afschrijvingen, waardeverminderingen, voorzieningen.

b. Rioleringsopbrengsten (VMM)

Tabel B vat de saneringsopbrengsten voor het rioleringsnetwerk samen die systematisch en uniform worden gerapporteerd door alle rioolbeheerders, d.w.z. de gemeenten in eigen beheer, de intercommunales en Aquafin.

B. Saneringsopbrengsten (VMM)
- Saneringsbijdragen
- Gemeentelijke saneringsbijdragen
- Gemeentelijke saneringsvergoedingen
- Subsidies
- Minus: inningskosten (4,25%)
- Andere operationele opbrengsten
- Andere fiscale opbrengsten
- Operationele opbrengsten
- Andere werkingsopbrengsten – dienstverlening
- Andere operationele opbrengsten
- Financiële opbrengsten
- Kapitaalsubsidies
- Andere financiële opbrengsten
- Uitzonderlijke opbrengsten
- Bijpassing door gemeenten

De saneringsactiviteiten worden in de eerste plaats gefinancierd door de (netto) “**saneringsbijdragen**”, die bestaan uit gemeentelijke saneringsbijdragen, gemeentelijke saneringsvergoedingen en subsidies. De gemeenten en de intercommunales die geen onderdeel vormen van een watermaatschappij rapporteren de netto-saneringsbijdragen, d.w.z. dat de administratieve kosten om de saneringsbijdrage te innen (incl. werking en debiteurenrisico) reeds afgetrokken zijn van de totale saneringsbijdragen. Deze inningskosten bedragen 4,25% van de geïnde bijdragen. In 2017 worden de inningskosten beperkt tot 3%. In Wallonië bedragen ze 1%.

De tweede opbrengstencategorie zijn de “**andere operationele opbrengsten**”, die is samengesteld uit vier sup posten. Naast de saneringsbijdragen ontvangen de gemeentelijke rioolbeheerders ook nog “andere fiscale opbrengsten”, bv. de retributies uit aansluitingen. Daarnaast kunnen ze nog andere rioolbelastingen, -heffingen of retributies instellen. Onder “operationele opbrengsten” worden eveneens opbrengsten uit aansluitingen begrepen. Bij de intercommunales en de watermaatschappijen vallen de aansluitingen onder de (derde) post “andere werkingsopbrengsten – dienstverlening”. Onder “andere operationele opbrengsten” worden tenslotte de eventuele financiële tussenkomsten van gemeentevennoten verstaan in de intercommunales en watermaatschappijen.

Onder “**financiële opbrengsten**” worden de afschrijvingen op kapitaalsubsidies gerekend. Bij gemeenten gaat het om de in het resultaat opgenomen kapitaalsubsidies.

Tenslotte zijn er de “**uitzonderlijke opbrengsten**”, d.i. uitzonderlijke terugnemingen op afschrijvingen en waardeverminderingen, meerwaarde op realisaties van activa. Bij intercommunales wordt de “**bijpassing door gemeenten**” als opbrengst gerapporteerd.

c. Rioleringsuitgaven (BBC)

De BBC registreert de ontvangsten en uitgaven voor exploitatie (E), investeringen (I) en financiële verrichtingen (L). Tabel C vat de posten samen die in beleidsveld 0310 langs uitgavenzijde worden geregistreerd voor het beheer van regen- en afvalwater. Er wordt onderscheid gemaakt tussen de exploitatiekosten, de investeringen, andere operationele kosten, indirecte personeelskosten en financiële kosten.

C. Saneringskosten (BBC)
- Exploitatiekosten
- Investeringskosten
- Andere operationele kosten
- Indirecte personeelskosten
- Financiële kosten

Onder “**exploitatiekosten**” worden alle uitgaven vervat die betrekking hebben op goederen en diensten en op toegestane werkingssubsidies. De post “**investering**” registreert alle investeringen in riolering, wegen, inrichting van het openbaar domein, materiële en immateriële activa, alsook – naar analogie met VMM – de investeringssubsidies en de kosten voor studies, plannen en O&O. Onder “**indirecte personeelskosten**” worden alle bezoldigingen, sociale lasten en pensioenvoorzieningen begrepen. De post “**financiële kosten**” vervat de uitgaven die enerzijds voortvloeien uit de exploitatie en anderzijds uit de schulden en toegestane leningen.

In tegenstelling tot de VMM-rapportering is er binnen BBC geen post voorzien die de specifieke overhead- en uitzonderlijke kosten apart registreert. De rapporteringen door VMM en BBC zijn dus

niet direct vergelijkbaar, maar zouden wel dezelfde trends moeten weergeven in de posten die in beide systemen geregistreerd worden.

d. Rioleringsopbrengsten (BBC)

In het BBC-beleidsveld 0310 (riolering) worden 4 opbrengstenposten geregistreerd: de gemeentelijke saneringsbijdrage, operationele opbrengsten, financiële opbrengsten en uitzonderlijke opbrengsten (zie tabel D).

D. Saneringsopbrengsten (BBC)
- Gemeentelijke saneringsbijdrage
- Andere operationele opbrengsten
- <i>Andere operationele opbrengsten</i>
- <i>Andere fiscale opbrengsten</i>
- Financiële opbrengsten
- <i>Subsidies</i>
- <i>Andere financiële opbrengsten</i>
- Uitzonderlijke opbrengsten

De eerste post bevat enkel de “**gemeentelijke saneringsbijdrage**” (en/of -vergoeding). Onder “**andere operationele opbrengsten**” worden niet enkel de operationele opbrengsten, maar ook de fiscale opbrengsten begrepen (bv. retributie op aansluitingen). De post “**financiële opbrengsten**” omvat de ontvangsten uit leningen en borgen, alsook subsidies. De “**uitzonderlijke opbrengsten**” bestaan voornamelijk uit verkopen van materiële en immateriële vaste activa.

Tenslotte dient er te worden opgemerkt dat – in tegenstelling tot de rapportage door VMM – er uiteraard geen post “**bijpassing door gemeenten**” is opgenomen, omdat dit een opbrengstencategorie is voor de intercommunale rioolbeheerders, niet voor de gemeenten in eigen beheer.

4. Analyse van de sectorale financiële gegevens

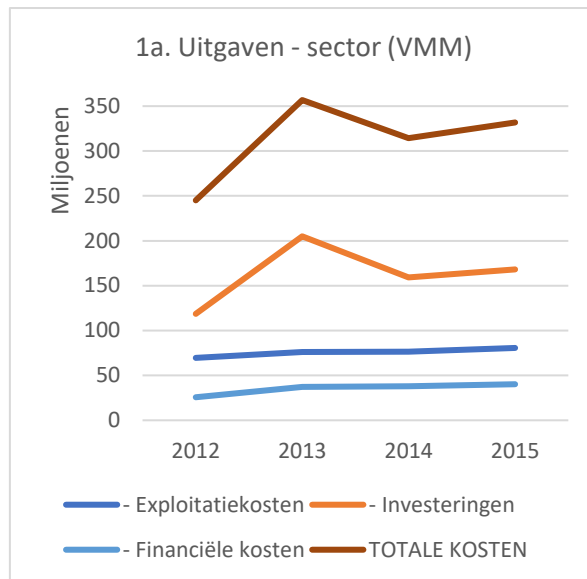
a. Rioleringsuitgaven - sector (VMM)

De eerste rapportage door VMM op basis van de format zoals hierboven beschreven, dateert van 2013 en rapporteert de kosten voor riolering in 2012. Er zijn dus nu 4 rapporten beschikbaar. Dit rapport baseert zich op de cijfers uit de rapporten van 2012, 2013 en 2014. Voor 2015 wordt een extrapolatie gemaakt (*cijfers in cursief*) op basis van het totaalcijfer voor 2015 dat gekend is (ca. 332 miljoen euro) en een verdeelsleutel op basis van de verdeling in 2014.

Uit tabel 1a blijkt dat de jaarlijkse kosten voor sanering op 4 jaar met ruim een derde (35%) gestegen zijn: van 245 miljoen euro in 2012 tot 332 miljoen euro in 2015. Ruim de helft van de uitgaven ging naar investeringen, die stegen van 118 miljoen euro in 2012 naar 168 miljoen euro in 2015 (+41,7%), en een kwart naar exploitatie, dat toenam van 69 miljoen euro in 2012 naar 80 miljoen euro in 2015 (+15,9%). De investeringen kenden een opvallende verdubbeling in 2013 en terugval in 2014.

De snelst stijgende kostenposten zijn de financiële kosten (+56,4%) en de andere operationele kosten (+138%). Die laatste categorie omvat, zoals gezegd, aanmoedigingspremies, kosten voor klantenbeheer, verplaatsingskosten en onderhoud van voertuigen, gebruiksrechten, innings- en administratiekosten betaald aan de watermaatschappijen voor de facturatie indien deze kosten niet verrekend werden met de gemeentelijke saneringsbijdrage. De VMM-rapportage laat niet toe om verder in detail te gaan.

1a. Uitgaven - sector (VMM)	2012		2013		2014		2015		Δ
- Exploitatiekosten	69.549.924	28,4%	76.133.700	21,3%	76.307.893	24,3%	80.603.926	24,3%	15,9%
- Investeringskosten	118.596.032	48,4%	204.972.387	57,5%	159.138.210	50,6%	168.097.480	50,6%	41,7%
- Andere operationele kosten	4.490.895	1,8%	6.968.040	2,0%	10.136.338	3,2%	10.707.000	3,2%	138,4%
- Indirecte personeelskosten	17.239.963	7,0%	21.707.371	6,1%	22.132.094	7,0%	23.378.102	7,0%	35,6%
- Financiële kosten	25.687.791	10,5%	37.321.831	10,5%	38.045.617	12,1%	40.187.535	12,1%	56,4%
- Overheadkosten	7.471.230	3,0%	7.925.258	2,2%	8.436.759	2,7%	8.911.737	2,7%	19,3%
- Uitzonderlijke kosten	2.035.644	0,8%	1.748.411	0,5%	108.132	0,0%	114.220	0,0%	-94,4%
TOTALE UITGAVEN	245.071.479	100,0%	356.776.998	100,0%	314.305.043	100,0%	332.000.000	100,0%	35,5%

In totaal is er in de periode 2012-2015 voor 1,25 miljard euro besteed aan riolering, waarvan gemiddeld drie kwart (76%) naar exploitatie en investeringen ging, zoals blijkt uit tabel 1b. De uitgaven voor investeringen stegen sneller (41,7%) dan de algemene kostenstijging (35,5%). De uitgaven voor exploitatie daarentegen stegen veel minder (15,9%). Er wordt dus relatief minder besteed aan het onderhoud van het rioleringsstelsel.

Bijna 300 miljoen euro (24,2%) ging op aan algemene overheadkosten (operationele, financiële, indirecte, overhead- en uitzonderlijke kosten). Studies tonen aan dat de niet-productiekosten (of algemene overheadkosten) sterk variëren per sector en per organisatie, afhankelijk van de specifieke taken. Voor de rioleringssector in Vlaanderen lopen ze dus op tot 24% van de totale uitgaven. Voor de zorgsector in Nederland bedragen ze 16,4 procent.⁶

Het staat buiten kijf dat minder algemene overheadkosten leidt tot meer en beter onderhouden rioleringen. De gemeentelijke saneringsbijdrage hoort dan ook maximaal te worden besteed aan het onderhoud en de uitbreiding van rioleringen, niet aan management, directie en bestuur. Zoals gezegd, verschilt de algemene overhead per sector en per organisatie. Daarom is er enerzijds nood aan een benchmarking om de correcte hoogte van de algemene overhead te bepalen. Er bestaat namelijk geen organisatie, die kan functioneren zonder overhead (bv. ICT). De benchmarking moet zich dus niet enkel richten op de hoogte, maar ook op de toegevoegde waarde van de overhead. Daarom is er dus ook nood aan meer transparantie en informatie over de inhoud, de berekening en toewijzing van overheadkosten aan rioleringsprojecten.

⁶ Berenschot, Benchmark Care 2015:

https://www.zorgvisie.nl/Documents/voorbeeldrapport_benchmark_care_1.pdf

1b. Uitgaven - sector (VMM)	2012-2015		Δ
- Exploitatiekosten	302.595.444	24,2%	15,9%
- Investeringskosten	650.804.109	52,1%	41,7%
- Andere operationele kosten	32.302.273	2,6%	138,4%
- Indirecte personeelskosten	84.457.529	6,8%	35,6%
- Financiële kosten	141.242.774	11,3%	56,4%
- Overheadkosten	32.744.984	2,6%	19,3%
- Uitzonderlijke kosten	4.006.407	0,3%	-94,4%
TOTALE UITGAVEN	1.248.153.520	100,0%	35,5%

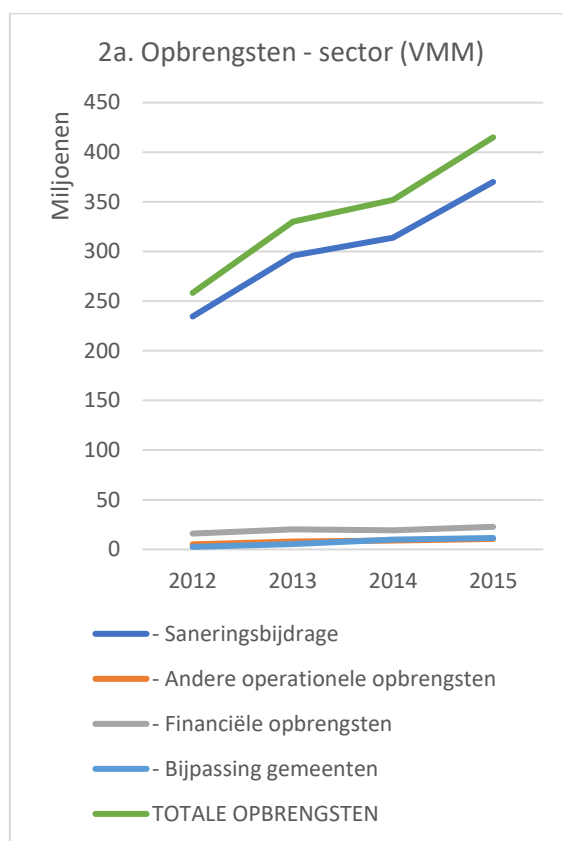
Dit rapport onderzoekt de macro-financiële stromen. Er dient echter kort op gewezen te worden dat de geaggregeerde cijfers vaak grote verschillen tussen rioolbeheerders maskeren. Zo stegen de totale rioleringsinvesteringen in 2015 lichtjes. Maar uit de jaarverslagen (2015) blijkt dat de investeringen van sommige rioolbeheerders daalden. Met budgettaire krapte kan dit weinig te maken hebben, want de opbrengsten uit afvoeractiviteiten, i.h.b. de gemeentelijke saneringsbijdrage, overtroffen in 2014 ruim de investeringen in rioleringen (cf. 6c. Kostendeckingsgraad).

b. Rioleringsopbrengsten - sector (VMM)

De saneringsopbrengsten voor de rioolbeheerders in de periode 2012-2015 zijn samengevat in tabel 2a. De totale opbrengsten zijn de afgelopen 4 jaren gestegen met maar liefst 60%, bijna dubbel zo snel als de uitgaven: van 258 miljoen in 2012 tot 415 miljoen in 2015.

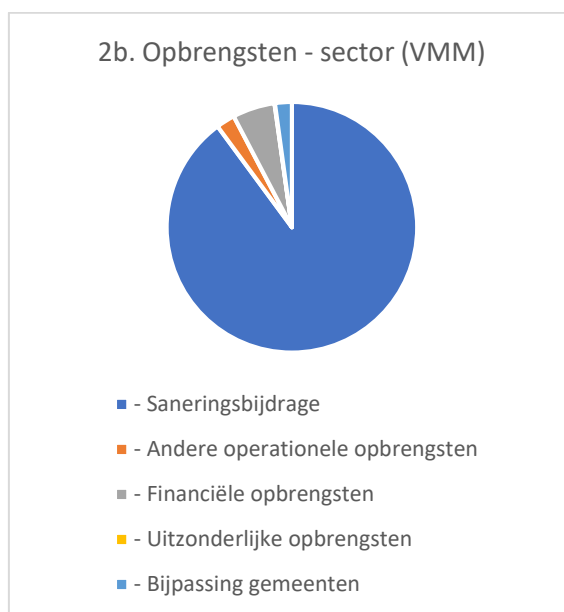
2a. Opbrengsten - sector (VMM)	2012		2013		2014		2015		Δ
- Saneringsbijdrage	234.580.043	90,8%	295.742.639	89,6%	313.832.065	89,2%	370.101.136	89,2%	57,8%
- Andere operationele opbrengsten	5.107.318	2,0%	8.037.584	7,7%	8.955.582	2,5%	10.561.289	2,5%	106,8%
- Financiële opbrengsten	15.954.529	6,2%	20.245.242	6,1%	19.299.034	5,5%	22.759.288	5,5%	42,7%
- Uitzonderlijke opbrengsten	171.938	0,1%	493.953	0,1%	74.304	0,0%	87.626	0,0%	-49,0%
- Bijpassing gemeenten	2.543.972	1,0%	5.500.337	1,7%	9.743.655	2,8%	11.490.661	2,8%	351,7%
TOTALE OPBRENGSTEN	258.357.800	100,0%	330.019.755	100,0%	351.904.640	100,0%	415.000.000	100,0%	60,6%

De belangrijkste opbrengsten zijn de saneringsbijdragen bestaande uit de gemeentelijke saneringsbijdragen en –vergoedingen en subsidies, die bovendien met ruim de helft zijn toegenomen (+57,8%). Gezien de grote volatiliteit en het kleine volume van de ‘bijpassing gemeenten’ en de ‘uitzonderlijke opbrengsten’ is de kans groot dat de groeicijfers door de extrapolatie o.b.v. 2014 te vertekend zijn, om er beleidsconclusies uit te kunnen trekken.

Tabel 2b toont dat in de periode 2012-2015 de saneringsactiviteiten 1,35 miljard euro opbrachten voor de rioolbeheerders. Het gros van de opbrengsten (89,6%) bestaat uit de gemeentelijke saneringsbijdrage. Daarnaast waren de financiële opbrengsten goed voor 73,7 miljoen euro, d.i. 5,4% van de totale opbrengsten. De financiële opbrengsten omvatten, zoals eerder vermeld, de afschrijvingen op kapitaalsubsidies en, bij gemeenten, de in het resultaat opgenomen kapitaalsubsidies.

2b. Opbrengsten - sector (VMM)	2012-2015		Δ
- Saneringsbijdrage	1.214.255.883	89,6%	57,8%
- Andere operationele opbrengsten	32.661.773	2,4%	106,8%
- Financiële opbrengsten	73.757.926	5,4%	42,7%
- Uitzonderlijke opbrengsten	827.821	0,1%	-49,0%
- Bijpassing gemeenten	29.278.625	2,2%	351,7%
TOTALE OPBRENGSTEN	1.355.282.195	100,0%	60,6%

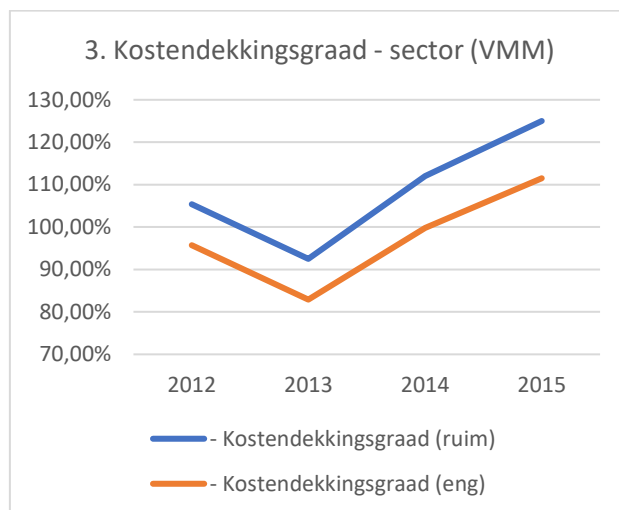

c. Kostendekkingsgraad - sector (VMM)

Uit de cijfers van tabellen 1 en 2 kan vervolgens het nettoresultaat en de kostendekkingsgraad worden afgeleid. Het **nettoresultaat** is het verschil tussen de totale opbrengsten en de totale kosten van rioleringen. De **kostendekkingsgraad in ruime zin** is de verhouding tussen de totale opbrengsten en de totale kosten. Indien de ratio groter is dan 1 (100%), dan dekken de opbrengsten de kosten. Is de verhouding lager, dan zijn er tekorten. De **kostendekkingsgraad in enge zin** meet in hoeverre de saneringsbijdrage de totale kosten dekken. VMM merkt op dat de resultaten een beetje worden vertekend doordat twee intercommunales (m.n. HidroSan en RI-ANT/RioLink) hun activiteiten op cashflow basis registreren en rapporteren. De kostendekkingsgraden worden daarom ook berekend zonder deze intercommunales.

3. Resultaat - sector (VMM)	2012	2013	2014	2015	2012-2015	Δ
TOTALE UITGAVEN	245.071.479	356.776.998	314.305.043	332.000.000	1.248.153.520	35,5%
TOTALE OPBRENGSTEN	258.357.800	330.019.755	351.904.640	415.000.000	1.355.282.195	60,6%
NETTORESULTAAT	13.286.321	-26.757.243	37.599.597	83.000.000	107.128.675	524,7%
- Kostendekkingsgraad (ruim)	105,4%	92,5%	112,0%	125,0%	108,6%	
- Kostendekkingsgraad (eng)	95,7%	82,9%	99,8%	111,5%	97,3%	
- Kostendekkingsgraad (ruim – cashflow)	103,9%	103,1%	105,9%	118,4%	108,4%	
- Kostendekkingsgraad (eng – cash-flow)	96,0%	94,3%	93,9%	104,3%	97,4%	

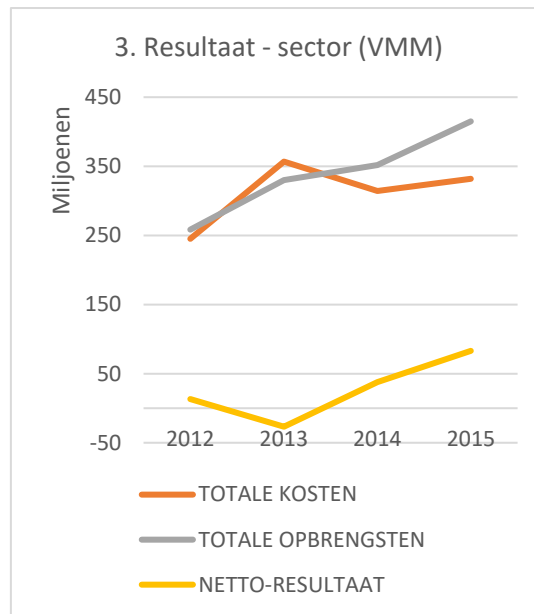
Tabel 3 toont dat de kostendeckingsgraad in de ruime zin gemiddeld 108,6% bedraagt. Vooral het laatste jaar (2015) stijgt de kostendeckingsgraad fors naar 125% in ruime zin en 111,5% in enge zin. Uit de cijfers van VMM blijkt dus dat de opbrengsten uit de gemeentelijke saneringsbijdrage (in 2014 en 2015) meer dan voldoende waren om alle kosten voor het beheer en de uitbreiding van het rioleringsnetwerk te dekken. Anders gezegd, het tarief van de gemeentelijke saneringsbijdrage overschrijdt de gemiddelde rioleringskost per kubieke meter water.⁷ In de hele periode 2012-2015 bedroeg de kostendeckingsgraad voor rioleringen in Vlaanderen eveneens meer dan 1 (108%). De rioolbeheerders hadden dus 8% meer opbrengsten dan uitgaven.

Een kostendeckingsgraad voor rioleringen van 125% in 2015 vertaalt zich in een nettoresultaat van maar liefst 83 miljoen euro, d.w.z. dat de totale opbrengsten de uitgaven voor het onderhoud en de investeringen in rioleringen met ca. 83 miljoen euro overtreffen. 82% van de gemeenten realiseerden een overschot, waarvan 40% van de gemeenten een overschot van meer dan 25%. Dit is opmerkelijk omdat er van het gemiddelde tarief van 1,5599 euro/m³ door de talrijke vrijstellingen, compensaties, inningskosten en kortingen voor grootverbruikers gemiddeld slechts 0,98 euro/m³ overblijft. Dit eindcijfer verbergt grote verschillen tussen de rioolbeheerders (van 0,66 euro/m³ tot 1,63 euro/m³). Maar dit overtreft ruim de gemiddelde kost van 0,78 euro/m³, die dalende is en eveneens grote verschillen verbergt (van 0,33 tot 1,17 euro/m³). Toch dient ook opgemerkt te worden dat 18% van de gemeenten een tekort registreert. Het betreft echter meestal een *cashflow* probleem door een zware investering in het jaar van rapportage.

Uit tabel 3 blijkt ook dat de positieve kostendeckingsgraad zich vertaalt in stevige nettosurplussen die stijgen van 13 miljoen euro in 2012 tot 83 miljoen euro in 2015, d.i. een stijging met 524%. De rioolbeheerders realiseerden in de periode 2012-2015 in totaal een nettoresultaat van 107 miljoen euro.

⁷ VMM: <https://www.vmm.be/publicaties/kosten-voor-riolering-rapportering-2014>

d. Besteding van nettoresultaat - sector (VMM)

Er is jarenlang onduidelijkheid geweest over de besteding van de overschotten die weerspiegeld worden in de hoge kostendeckingsgraad. Zolang die opgespaard worden en toegewezen aan concrete rioleringsprojecten, is er nauwelijks een probleem - tenzij naar timing om de Europese doelstellingen tijdig te halen.

In de eerder geciteerde omzendbrief van minister Joke Schauvliege (2013) wordt echter verduidelijkt dat het uitkeren van “dividenden” aan gemeenten door de rioolbeheerders expliciet verboden is. Uit een rapport van VMM (2013)⁸ was immers gebleken dat sommige rioolbeheerders in de periode 2005-2011 voor meer 260 miljoen euro “gebruiksrechten” aan gemeenten hadden betaald. De opbrengsten uit de gemeentelijke saneringsbijdragen moeten integraal naar het onderhoud en de uitbreiding van het rioleringsnetwerk gaan, maar waaraan de gemeenten de 260 miljoen euro hebben uitgegeven, is onduidelijk. Ook vandaag bestaat dit achterpoortje nog: achtergestelde leningen en gebruikersrechten worden door de rioolbeheerders immers als kosten beschouwd (zij zijn vennootschapsbelastingen verschuldigd sinds 2015), die op hun beurt een opbrengst vormen voor de gemeenten.

Daarnaast is er de opbouw van forse boekhoudkundige reserves door intercommunales die duidelijk moet gemonitord worden,⁹ omdat enerzijds het risico van onder-investering ontstaat, en anderzijds het risico dat de consument te veel betaalt. Intercommunales vallen niet onder de BBC, waardoor niet duidelijk is of de reserves zijn geormerkt en/of toegewezen aan concrete rioleringsprojecten.

Voor alle duidelijkheid: er wordt wel degelijk geïnvesteerd in riolering: 650 miljoen euro in de periode 2012-2015, de helft in vervanging, de helft in uitbreiding van riolering. Maar de vraag die zich hier stelt, is wat er met het nettoresultaat gebeurt. De VMM-rapporten uit 2013 en 2014 geven daarover enige toelichting. Daaruit blijkt dat de rioolbeheerders die in 2013 een tekort optekenden, dit volledig in mindering brachten van de reserves (29%) of het negatieve saldo overdroegen naar het volgende boekjaar (71%). De rioolbeheerders die een positief nettoresultaat hadden, verdeelden dat surplus tussen reserves (65%), overdrachten (28,0%) en kapitaal (7%). Bij wijze van extrapolatie wordt deze verdeling in tabel 4 ook toegepast op het resultaat van 2012. Verder blijkt dat de rioolbeheerders die in 2014 een overschot registreerden, dat surplus verdeelden tussen reserves (85%), overdrachten

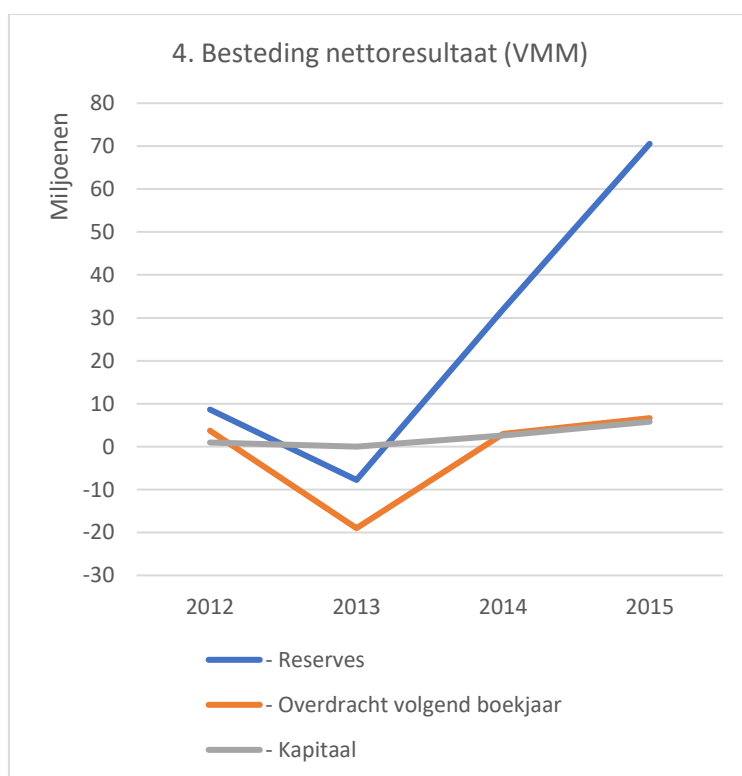
⁸ VMM: <https://www.vmm.be/publicaties/rioolbeheer-versus-reserves-vergoedingen-en-dividenden>

⁹ Zie paragraaf 6.

(8,0%) en kapitaal (7%). Bij wijze van extrapolatie wordt deze verdeling toegepast ook op het resultaat van 2015.

Deze cijfers werden verwerkt in tabel 4. Aldus kan worden dat in de periode 2012-2015 ongeveer 92% van het nettoresultaat werd ingeschreven in de reserves of overgedragen naar het volgend boekjaar. De rest werd gebruikt voor de versterking van het kapitaal van de rioolbeheerder. Sinds 2012 wordt het surplus niet meer aangewend als “dividend” voor de gemeenten.

4. Resultaat – sector (VMM)	2012 (2013)		2013 (2013)		2014 (2014)		2015 (2014)		2012-2015	
- Reserves	8.636.109	65,0%	-7.759.600	29,0%	31.959.657	85,0%	70.550.000	85,0%	103.386.166	96,5%
- Overdracht volgend boekjaar	3.720.170	28,0%	-18.997.642	71,0%	3007.968	8,0%	6.640.000	8,0%	-5.629.505	-5,3%
- Kapitaal	930.042	7,0%	0	0,0%	2.631.972	7,0%	5.810.000	7,0%	9.372.014	8,7%
- Uitkeringen aan gemeenten	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%
BESTEDING van RESULTAAT	13.286.321	100,0%	-26.757.243	100,0%	37.599.597	100,0%	83.000.000	100,0%	107.128.675	100,0%

5. Analyse van de gemeentelijke financiële gegevens

a. Rioleringsuitgaven - gemeenten (BBC)

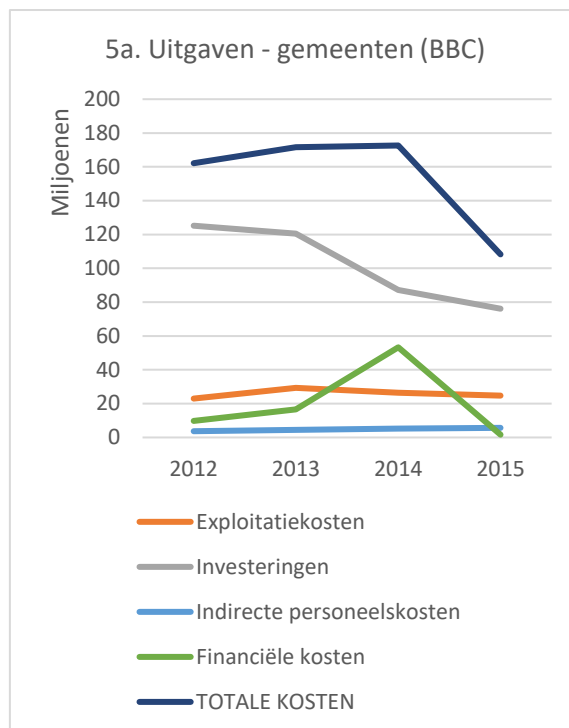
De beleids- en beheerscyclus (BBC) is een nieuw begrotingssysteem voor lokale besturen, dat bepaalt hoe het meerjarenplan, het budget, de jaarrekening en de boekhouding worden opgesteld. Op enkele pilootprojecten na, trad het systeem in werking in 2012. Het eerste meerjarenplan werd dus opgesteld in 2013, met een eerste begroting voor 2014. BBC bevat niet enkel de financiële gegevens, maar ook de beleidsdoelstellingen en bijhorende beleidsacties per beleidsveld. Het beleidsveld 0310 vat alle financiële stromen samen die betrekking hebben op het beheer van regen- en afvalwater.

De uniforme opmaak van begroting en jaarrekeningen binnen BBC en de statistische verwerking ervan door het Agentschap Binnenlands Bestuur maakt het mogelijk om de uitgaven en opbrengsten uit riolering te berekenen voor alle Vlaamse gemeenten. Indien het onderhoud en de investeringen zijn uitbesteed, dan worden uitgaven en opbrengsten niet gerapporteerd. De analyse op basis van BBC-gegevens heeft dus enkel betrekking op die gemeenten die het onderhoud en de investeringen in het rioleringsnetwerk in **eigen beheer** doen.

In BBC wordt langs uitgavenzijde onderscheid gemaakt tussen exploitatiekosten, investeringen, andere operationele kosten, indirecte personeelskosten en financiële kosten. In tegenstelling tot de VMM-rapportering is er binnen BBC geen aparte post voorzien om de overhead- en uitzonderlijke kosten te registreren.

5a. Uitgaven – gemeenten (BBC)	2012		2013		2014		2015		Δ
Exploitatiekosten	22.977.645	14,2%	29.311.794	17,1%	26.508.233	15,4%	24.679.570	17,3%	7,4%
Investerings	125.183.092	77,2%	120.544.363	70,3%	87.168.277	50,5%	76.121.343	70,3%	-39,2%
Andere operationele kosten	396.117	0,2%	560.950	0,3%	411.035	0,2%	120.201	0,1%	-69,7%
Indirecte personeelskosten	3.687.856	2,3%	4.471.042	2,6%	5.240.494	3,0%	5.671.282	5,2%	53,8%
Financiële kosten	9.816.159	6,1%	16.644.672	9,7%	53.284.487	30,9%	1.652.360	1,5%	-83,2%
TOTALE UITGAVEN	162.060.869	100,0%	171.532.821	100,0%	172.612.526	100,0%	108.244.756	100,0%	-33,2%

Tabel 5a toont de uitgaven (op basis van de jaarrekeningen) die de Vlaamse gemeenten zich getroosten voor beheer van regen- en afvalwater. In de periode 2012-2014 stegen de rioleringsuitgaven lichtjes: van 162 miljoen euro in 2012 naar 172 miljoen euro in 2014. Maar in 2015 namen de totale uitgaven een forse duik: van 162 miljoen euro in 2012 tot 108 miljoen euro in 2015, waardoor de uitgaven over de ganse periode met 33,2% zijn gekrompen. Deze daling is vooral te wijten aan de daling van (het grote volume aan) investeringen van 125 miljoen euro in 2012 naar 76 miljoen euro in 2015 (-39,2%). In dezelfde periode stegen wel de exploitatiekosten (+7,4%), maar deze stijging maskeert de ononderbroken daling sinds 2013. Vooral de inzet van personeel daarentegen blijft jaar na jaar fors stijgen (+53,8%).

Uit tabel 5b blijkt dat over de periode 2012-2015 de gemeenten 614 miljoen euro aan rioleringen spendeerden. Gemiddeld 83% gaat effectief in de grond: 66,6% (409 miljoen euro) voor investeringen (66,6%) en 16,8% (103 miljoen euro) voor exploitatie. 102 miljoen euro gaat op aan andere kosten van operationele, indirecte en financiële aard (16,6%).

5b. Uitgaven - gemeenten (BBC)	2012-2015		Δ
Exploitatiekosten	103.477.242	16,8%	7,4%
Investerings	409.017.075	66,6%	-39,2%
Andere operationele kosten	1.488.302	0,2%	-69,7%
Indirecte personeelskosten	19.070.674	3,1%	53,8%
Financiële kosten	81.397.678	13,2%	-83,2%
TOTALE UITGAVEN	614.450.971	100,0%	-33,2%

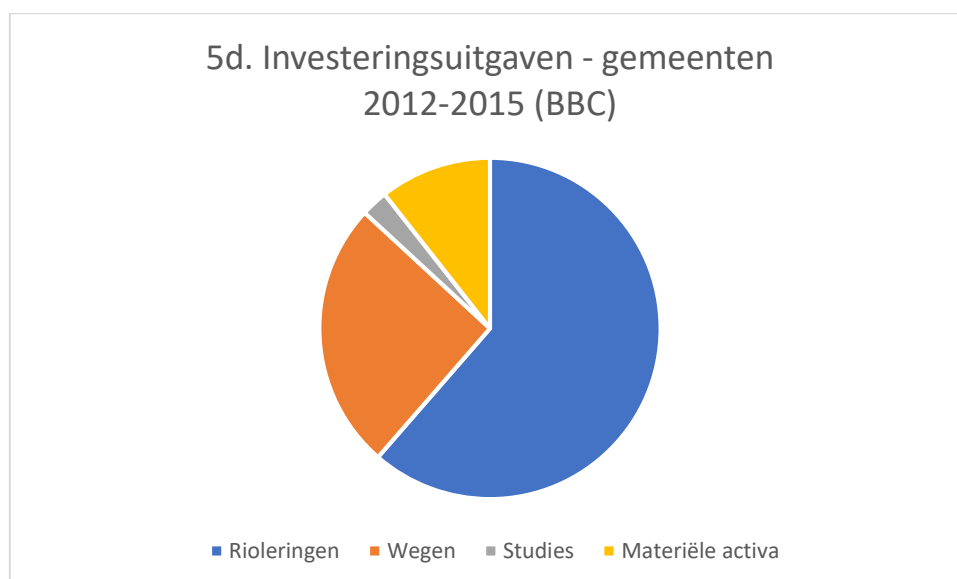
Hoewel de BBC geen aparte posten 'overheadkosten' en 'uitzonderlijke kosten' bevat, verschaffen de BBC-data – in tegenstelling tot de VMM-rapportage - meer detail over de inhoud van de diverse posten, i.h.b. de investeringen. Zo registreert de post "**investeringsuitgaven**" niet alleen de uitgaven in riolering, maar ook in wegen, inrichting van het openbaar domein, materiële en immateriële activa, en studies, plannen en O&O.

Tabel 5c en 5d tonen dat gemiddeld 61,4% van de investeringsuitgaven ook effectief naar de bouw van rioleringen gaat. Nochtans kan deze post (228) ook uitgaven bevatten voor openbare verlichting en/of aanleg drinkwaterleiding. Het merendeel is echter voor riolering. Een kwart (25,5%) gaat naar wegeniswerking en tien procent (10,6%) naar investeringen in materiële activa (o.a. terreinen en gebouwen, machines en uitrusting, rollend materieel, kantooruitrusting). 2,5% van de investeringsuitgaven wordt besteed aan studies.

5c. Investeringsuitgaven – gemeenten (BBC)	2012		2013		2014		2015		Δ
- Rioleringen	83.304.266	66,5%	65.466.885	54,3%	53.396.097	61,3%	48.951.074	64,3%	-41,2%
- Wegen	26.793.425	21,4%	33.934.325	28,2%	24.571.874	28,2%	18.873.839	24,8%	-29,6%
- Studies	3.687.856	2,8%	3.860.201	3,2%	1.456.650	1,7%	1.571.508	2,1%	-55,0%
- Materiële activa	11.596.604	9,3%	17.282.952	14,3%	7.743.656	8,9%	6.724.921	8,8%	-42,0%
TOTALE INVESTERINGEN	125.183.092	100,0%	120.544.363	100,0%	87.168.277	100,0%	76.121.343	100,0%	-39,2%

In de periode 2012-2015 werd er dus voor 251 miljoen euro geïnvesteerd in nieuwe rioleringen, 104 miljoen euro in wegen, 43 miljoen euro in andere materiële activa en 10 miljoen euro in studies.

5d. Investeringsuitgaven – gemeenten (BBC)	2012-2015		Δ
- Rioleringen	251.118.322	61,4%	-41,2%
- Wegen	104.173.463	25,5%	-29,6%
- Studies	10.377.156	2,5%	-55,0%
- Materiële activa	43.348.134	10,6%	-42,0%
TOTALE INVESTERINGEN	409.017.075	100,0%	-39,2%

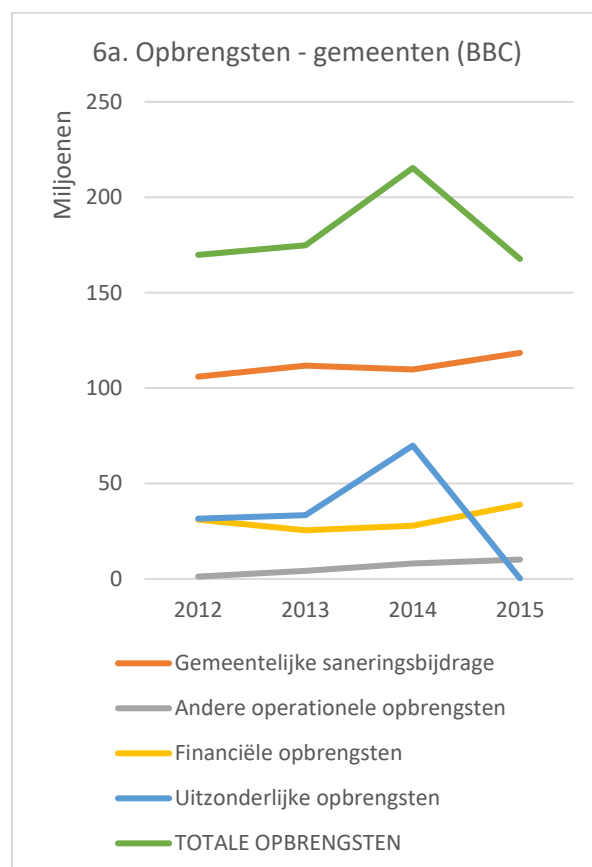

b. Rioleringsopbrengsten – gemeenten (BBC).

In het beleidsveld “beheer van regen- en afvalwater” worden 4 opbrengstenposten geregistreerd: gemeentelijke saneringsbijdrage (en –vergoedingen), andere operationele opbrengsten (incl. fiscale opbrengsten), financiële opbrengsten (incl. subsidies) en uitzonderlijke opbrengsten. Daarmee spoort de registratie van de opbrengsten in BBC beter met de VMM-rapportage dan de uitgaven.

Tabel 6a toont dat de opbrengsten zo goed als stagneerden: van 169,8 miljoen euro in 2012 naar 167,7 miljoen euro in 2015 (-1,3%). Het gros van de inkomsten komt uit de gemeentelijke saneringsbijdrage, die op 4 jaar met 11,8% stegen. Maar het zijn vooral de operationele opbrengsten (vooral uit aansluitingen) die een forse groei optekenen: van 1,2 miljoen euro in 2012 naar 10,1 miljoen euro in 2015 (+746,1%).

6a. Opbrengsten – gemeenten (BBC)	2012		2013		2014		2015		Δ
Gemeentelijke saneringsbijdrage	105.982.914	62,4%	111.787.558	63,9%	109.714.633	50,9%	118.449.407	70,6%	11,8%
Andere operationele opbrengsten	1.195.102	0,7%	4.199.729	2,4%	8.012.932	3,7%	10.112.301	6,0%	746,1%
Financiële opbrengsten	31.081.843	18,3%	25.457.934	14,6%	27.808.528	12,9%	38.892.775	23,2%	25,1%
Uitzonderlijke opbrengsten	31.582.497	18,6%	33.443.997	19,1%	69.866.714	32,4%	233.964	0,1%	-99,3%
TOTALE OPBRENGSTEN	169.842.356	100,0%	174.889.219	100,0%	215.402.806	100,0%	167.688.448	100,0%	-1,3%

Uit tabel 6b. blijkt dat de gemeenten over de periode 2012-2015 ruim 727 miljoen euro ontvingen aan opbrengsten uit saneringsactiviteiten, waarvan 446 miljoen euro (61,3%) uit de gemeentelijke saneringsbijdragen. 135 miljoen werd verkregen uit uitzonderlijke opbrengsten, d.i. voornamelijk uit verkopen van materiële en immateriële vaste activa (18,6% van de totale opbrengsten), maar deze post is erg onderhevig aan schommelingen en bedroeg in 2015 amper 234.000 euro (of 0,1% van de totale opbrengsten). De financiële opbrengsten, d.i. vooral ontvangsten uit leningen, borgen en subsidies is de derde belangrijkste opbrengstcategorie, goed voor 16,9%. Deze post groeide met bijna een kwart.

6b. Opbrengsten - gemeenten (BBC)	2012-2015		Δ
Gemeentelijke saneringsbijdrage	445.934.513	61,3%	11,8%
Andere operationele opbrengsten	23.520.064	3,2%	746,1%
Financiële opbrengsten	123.241.081	16,9%	25,1%
Uitzonderlijke opbrengsten	135.127.171	18,6%	-99,3%
TOTALE OPBRENGSTEN	727.822.829	100,0%	-1,3%

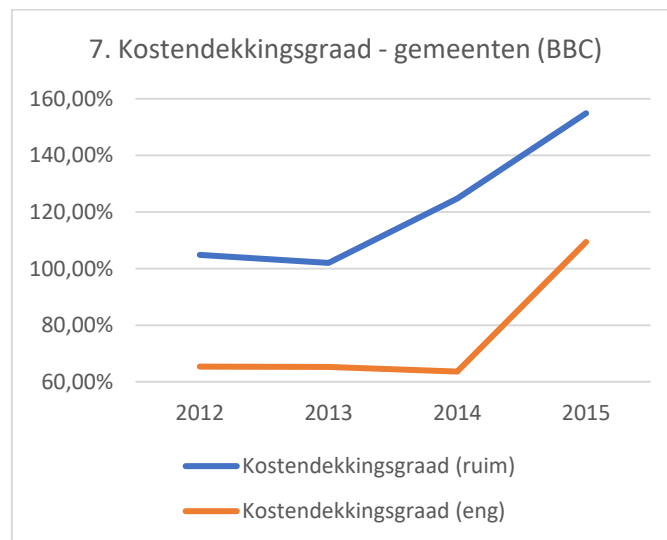

c. Kostendekkingsgraad – gemeenten (BBC)

Ook de BBC-registratie laat toe om voor de gemeenten het **nettoresultaat** uit saneringsactiviteiten te berekenen. Tabel 7 toont dat de opbrengsten de kosten ruim dekken. In de periode 2012-2015 realiseerden de gemeenten een overschot van 113 miljoen euro, met een piek van 59 miljoen euro in 2015. Dat is niet zozeer het gevolg van stijgende opbrengsten, maar wel van **dalende uitgaven**.

De gemiddelde kostendekkingsgraad van de gemeenten in de ruime zin bedraagt 118,5%. In 2015 is de kostendekkingsgraad opgelopen tot 154,9%. Ook de kostendekkingsgraad in enge zin (dekking door saneringsbijdrage) was dat jaar hoger dan 1 (109,4%).

7. Resultaat – gemeenten (BBC)	2012	2013	2014	2015	2012-2015	Δ
TOTALE UITGAVEN	162.060.869	171.532.821	172.612.526	108.244.756	614.450.971	-33,2%
TOTALE OPBRENGSTEN	169.842.356	174.889.219	215.402.806	167.688.448	727.822.829	-1,3%
NETTORESULTAAT	7.781.487	3.356.398	42.790.281	59.443.692	113.371.857	+663,9%
Kostendekkingsgraad (ruim)	104,8%	102,0%	124,8%	154,9%	118,5%	
Kostendekkingsgraad (eng)	65,4%	65,2%	63,6%	109,4%	72,6%	

De algemene rapportage van VMM en de gemeentelijke rapportage van BBC laten **eenzelfde tendens** zien. De kostendekkingsgraad in ruime zin zit in stijgende lijn en belooft meer dan 100% over de hele periode 2012-2015. In 2015 bedraagt ook de kostendekkingsgraad in enge zin meer dan 100%. De dekkinggraden zijn groter voor de gemeenten (in BBC) dan voor de ganse sector (in VMM), omdat BBC een aantal kosten niet meerekent (o.a. overheadkosten). Beide tijdreeksen laten dan ook positieve nettoresultaten optekenen. In 2015 bedraagt het nettoresultaat voor de sector ca. 83 miljoen euro, voor de gemeenten 59,4 miljoen euro.

d. Besteding van nettoresultaat (BBC)

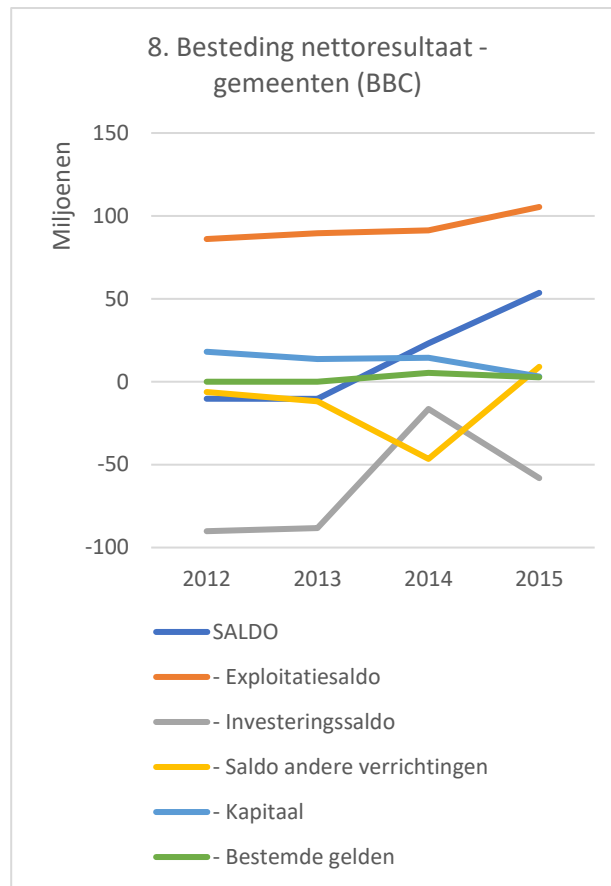
Het nettoresultaat van de saneringsactiviteiten door gemeenten is echter niet gelijk aan het saldo van het beleidsveld "beheer van regen- en afvalwater". Binnen het beleidsveld worden immers ook middelen toegewezen aan kapitaal (d.i. investeringen in financiële vaste activa van o.a. intergemeentelijke samenwerkingsverbanden) en bestemde gelden. Tabel 8 toont het saldo in de jaarrekeningen, dat negatief is in de jaren 2012 en 2013 en positief in de jaren 2014 en 2015. Na aftrek van de kapitaalverrichtingen en de bestemde gelden bedroeg het saldo 56 miljoen euro in de periode 2012-2015.

8. Resultaat – gemeenten (BBC)	2012		2013		2014		2015		2012-2015	
a. NETTORESULTAAT	7.781.487		3.356.398		42.790.281		59.443.692		113.371.857	
b. TOEGEWEEZEN MIDDELEN	18.069.805	100,0%	13.667.238	100,0%	19.726.862	100,0%	5.836.923	100,0%	57.300.828	100,0%
- Kapitaal	18.069.805	100,0%	13.667.238	100,0%	14.384.581	72,9%	3.149.781	54,0%	49.271.405	86,0%
- Bestemde gelden	0	0,0%	0	0,0%	5.342.281	27,1%	2.687.142	46,0%	8.029.423	14,0%
c. SALDO (a – b)	-10.288.318		-10.310.841		23.063.419		53.606.769		56.071.029	
- Exploitatiesaldo	86.068.348		89.616.868		91.376.316		105.392.706		372.454.237	
- Investeringsaldo	-90.142.071		-88.169.082		-16.426.074		-58.094.100		-252.831.326	
- Saldo andere verrichtingen	-6.214.595		-11.758.627		-46.544.542		8.995.304		-55.522.459	
- Bestemde gelden (uitgave)	0		0		-5.342.281		-2.687.142		-8.029.423	

Het saldo is het resultaat van vier deelsaldi op de exploitatie, de investeringen, de andere verrichtingen en de bestemde gelden. De exploitatie van het gemeentelijk rioleringsnetwerk laat jaar na jaar grote overschotten optekenen: van 86 miljoen euro in 2012 tot 105 miljoen euro in 2015. Daar staan aanzienlijke tekorten op het investeringsaldo tegenover, alsook kleinere negatieve saldi op de andere verrichtingen en de bestemde gelden. Beide evoluties zorgen ervoor dat het algemeen saldo van -10 miljoen euro in 2012 naar +53 miljoen euro in 2015, waardoor het eindsaldo de laatste jaren positief is.

In BBC worden de exploitatie- en andere saldi in principe overgedragen naar het algemeen resultaat, de investeringsaldi en bestemde gelden naar het volgende jaar van specifieke beleidsveld. Indien gelden in de begroting gekoppeld zijn aan specifieke projecten, kunnen die bij onderbenutting niet worden toegewezen aan andere beleidsvelden. Zo blijft het geld voor rioleringen dus beschikbaar voor rioleringen. Samengevat: ongebruikte saldi op investeringskredieten worden volgens de principes van BBC automatisch overgedragen naar het volgende boekjaar. Exploitatiekredieten vervallen indien ze niet worden gebruikt en verhogen het resultaat op kasbasis.

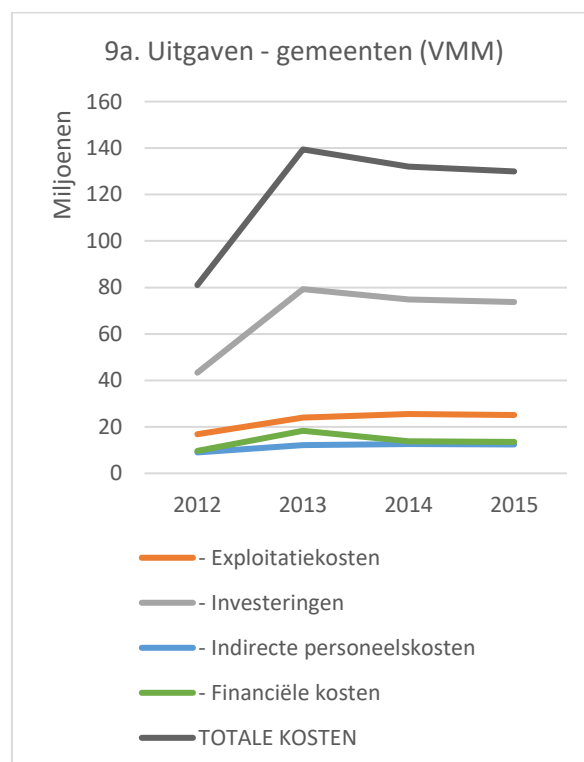
Gemeenten die via een intercommunale werken, moeten de ontvangen gebruiksrechten ook boeken op een aparte rekening die uitsluitend kan aangewend worden voor het beheer van afvalwater. De gemeente kunnen dus wel degelijk vergoedingen ontvangen van de rioolbeheerders. Het saldo wordt geboekt als dividend (75-rekening) en als vordering op de rioolbeheerder (4005-rekening), wat vervolgens als bestemd geld wordt gereserveerd voor toekomstige rioleringswerken.

e. Rioleringsuitgaven – gemeenten (VMM)

De cijfers uit BBC kunnen natuurlijk niet direct vergeleken worden met de cijfers uit de VMM-rapportage, omdat die ook de uitgaven en opbrengsten van de intercommunales bevatten. De rapportage van VMM laat echter toe om de cijfers van de gemeenten af te zonderen. Tabel 9a bevat de bedragen van de gemeenten die zelf voor hun rioolbeheer instaan. Daaruit blijkt dat gemiddeld 75,2% van de uitgaven naar exploitatie en investeringen gaan. De uitgaven stegen ook met 60,4%: van 81 miljoen euro in 2012 naar 130 miljoen euro in 2015. De bedragen die in tabel 9a worden opgetekend, komen in grote lijnen overeen met de cijfers uit de BBC-rapportage. Zo bedragen de exploitatiekosten in 2014 en 2015 ca. 25 miljoen euro per jaar en de investeringen ca. 75 miljoen euro. De totale uitgaven schommelen rond ca. 130 miljoen euro.

9a. Uitgaven – gemeenten (VMM)	2012		2013		2014		2015		Δ
- Exploitatiekosten	16.837.937	20,8%	23.990.443	17,2%	25.540.501	19,4%	25.158.339	19,4%	49,4%
- Investerings	43.326.540	53,5%	79.288.737	56,9%	74.790.249	56,7%	73.671.163	56,7%	70,0%
- Andere operationele kosten	632.195	0,8%	1.673.265	1,2%	2.588.463	2,0%	2.549.732	2,0%	303,3%
- Indirecte personeelskosten	8.997.403	11,1%	12.206.163	8,8%	12.602.869	9,5%	12.414.292	9,5%	38,0%
- Financiële kosten	9.652.370	11,9%	18.316.526	13,1%	13.746.858	10,4%	13.541.164	10,4%	40,3%
- Overheadkosten	1.512.786	1,9%	2.191.444	1,6%	2.681.889	2,0%	2.641.760	2,0%	74,6%
- Uitzonderlijke kosten	65.808	0,1%	1.747.872	1,3%	23.908	0,0%	23.550	0,0%	-64,2%
TOTALE UITGAVEN	81.025.039	100,0%	139.414.451	100,0%	131.974.737	100,0%	130.000.000	100,0%	60,4%

Maar er vallen ook belangrijke verschillen op. Zo blijkt uit tabel 9c dat de uitgaven in de periode 2012-2015 in de VMM-rapportage toenemen met maar liefst 60,4%, waar BBC een daling van 33,2% laat optekenen. Het verschil zit in het basisjaar 2012. In BBC wordt dan voor 125 miljoen euro aan investeringen geregistreerd, bij VMM amper 43 miljoen euro. Zoals eerder opgemerkt, bevatten de investeringsuitgaven in BBC ook de kosten voor wegen en inrichting van het openbaar domein.

Bovendien bevat de VMM-rapportage 2 extra posten (overheadkosten en uitzonderlijke kosten) die ontbreken in BBC. Deze posten zijn echter dermate klein dat ze nauwelijks invloed hebben op de vergelijkbaarheid van de gegevens, zoals blijkt uit tabel 9b.

9b. Uitgaven – gemeenten (VMM-2)	2012		2013		2014		2015	
- Exploitatiekosten	16.837.937	21,2%	23.990.443	17,7%	25.540.501	19,8%	25.158.339	19,8%
- Investeringskosten	43.326.540	54,5%	79.288.737	58,5%	74.790.249	57,9%	73.671.163	57,9%
- Andere operationele kosten	632.195	0,8%	1.673.265	1,2%	2.588.463	2,0%	2.549.732	2,0%
- Indirecte personeelskosten	8.997.403	11,3%	12.206.163	9,0%	12.602.869	9,7%	12.414.292	9,7%
- Financiële kosten	9.652.370	12,1%	18.316.526	13,5%	13.746.858	10,6%	13.541.164	10,6%
TOTALE UITGAVEN	79.446.445	100,0%	135.475.135	100,0%	129.268.940	100,0%	127.334.690	100,0%

Uit tabel 9c kan verder worden afgeleid dat over de periode 2012-2015 de gemeenten 484 miljoen euro spenderen aan rioleringen, waarvan 91 miljoen aan beheer en 271 miljoen aan investeringen. Een kwart van alle middelen (120 miljoen euro) ging naar andere kosten, vooral naar indirecte personeelskosten die bij VMM gemiddeld drie keer zo hoog liggen als in BBC.

9c. Uitgaven – gemeenten (VMM)	2012-2015		Δ
- Exploitatiekosten	91.527.220	19,0%	49,4%
- Investeringskosten	271.076.690	56,2%	70,0%
- Andere operationele kosten	7.443.655	1,5%	303,3%
- Indirecte personeelskosten	46.220.727	9,6%	38,0%
- Financiële kosten	55.256.918	11,5%	40,3%
- Overheadkosten	9.027.879	1,9%	74,6%
- Uitzonderlijke kosten	1.861.138	0,4%	-64,2%
TOTALE UITGAVEN	482.414.227	100,0%	60,4%

9c. Uitgaven - gemeenten 2012-2015 (VMM)

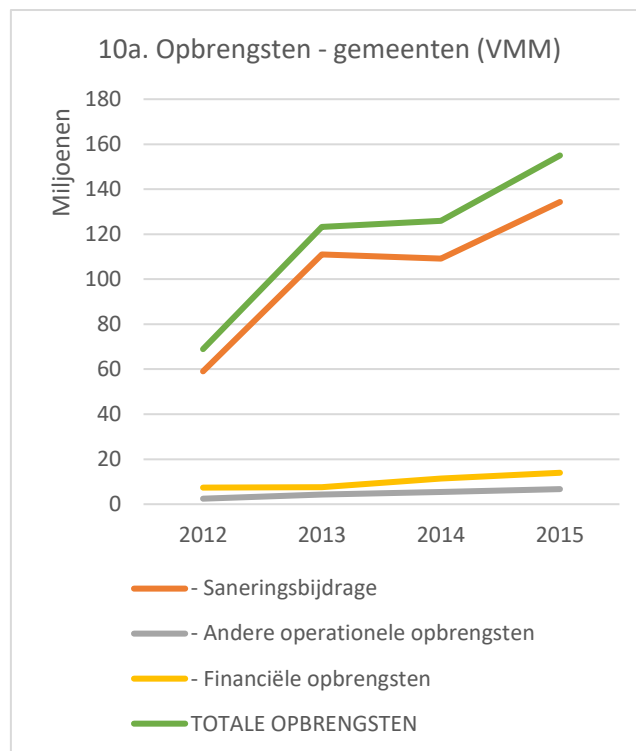

f. Rioleringsopbrengsten – gemeenten (VMM)

De saneringsopbrengsten van de gemeenten bestaan uit dezelfde categorieën uit het rapportagemodel van VMM, behalve uiteraard de “bijpassing van gemeenten” die een opbrengst voor de intercommunales vormt. Tabel 10a toont dat de opbrengsten tussen 2012 en 2015 met maar liefst 125% gestegen zijn: van 68,9 miljoen euro in 2012 tot ca. 155 miljoen euro in 2015. Dit is te wijten aan de saneringsbijdragen, die met 127,5% stegen van 59 miljoen (2012) naar ca. 134 miljoen euro (2015), en de andere operationele opbrengsten (vooral aansluitingen), die stegen op 4 jaar van 2,4 miljoen naar ca. 6,7 miljoen euro (+173,6%).

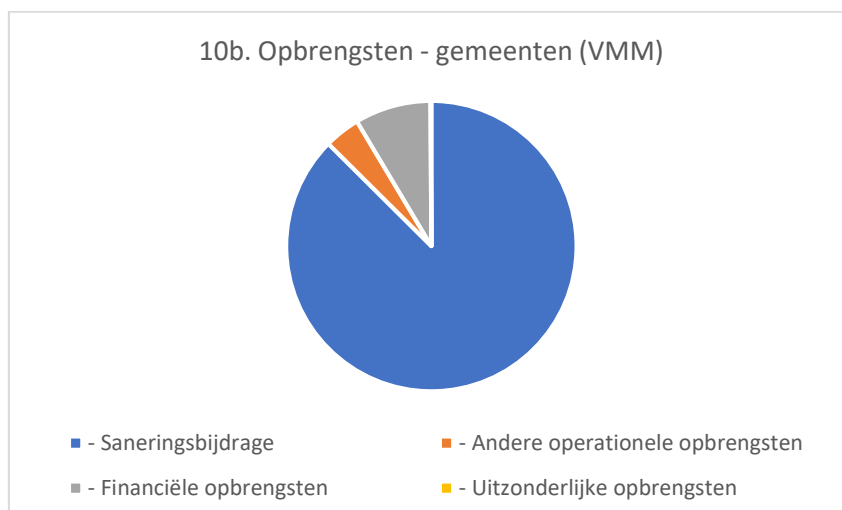
De gemeentelijke saneringsbijdrage bedraagt jaarlijks ca. 110 miljoen euro (met uitzondering van 2012). Dat is min of meer hetzelfde bedrag dat werd gerapporteerd in BBC. Hoewel de totale opbrengsten geregistreerd in VMM en BBC duidelijk convergeren, zitten er grote verschillen op de totale opbrengsten in de eerste jaren. Die worden voornamelijk verklaard door de financiële en uitzonderlijke opbrengsten.

10a. Opbrengsten – gemeenten (VMM)	2012		2013		2014		2015		Δ
- Saneringsbijdrage	59.048.016	85,7%	111.048.905	90,1%	109.173.601	86,7%	134.321.331	86,7%	127,5%
- Andere operationele opbrengsten	2.450.299	3,6%	4.288.449	3,5%	5.448.845	4,3%	6.703.966	4,3%	173,6%
- Financiële opbrengsten	7.377.936	10,7%	7.520.813	6,1%	11.357.534	9,0%	13.973.699	9,0%	89,4%
- Uitzonderlijke opbrengsten	40.020	0,1%	429.872	0,3%	816	0,0%	1.004	0,0%	-97,5%
TOTALE OPBRENGSTEN	68.916.271	100,0%	123.288.040	100,0%	125.980.796	100,0%	155.000.000	100,0%	124,9%

De totale opbrengsten van de gemeenten in de periode 2012-2015 bedroegen in totaal 473 miljoen euro, waarvan 87,4% of 413,5 miljoen euro uit saneringsbijdragen voortvloeide. Al andere opbrengstencategorieën brachten ca. 60 miljoen euro op (12,6%).

10b. Opbrengsten – gemeenten (VMM)	2012-2015		Δ
- Saneringsbijdrage	413.591.853	87,4%	127,5%
- Andere operationele opbrengsten	18.891.559	4,0%	173,6%
- Financiële opbrengsten	40.036.461	8,5%	89,4%
- Uitzonderlijke opbrengsten	.471.712	0,1%	-97,5%
TOTALE OPBRENGSTEN	473.185.107	100,0%	124,9%

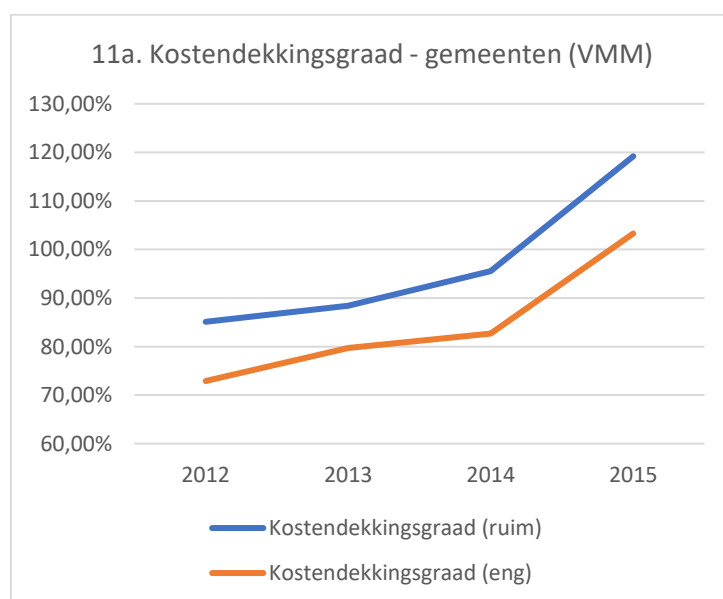
g. Kostendekkingsgraad – gemeenten (VMM)

Uit tabel 11a blijkt dat het **nettoresultaat** van de gemeenten meestal negatief is, behalve in 2015. De kostendekkingsgraad in ruime zin bedraagt gemiddeld 98,1%, maar dit resultaat wordt vooral opgefleurd door de kostendekkingsgraad van 2015 die 119,2% bedraagt. Indien geen rekening wordt gehouden met de kostenposten die ook niet geregistreerd worden in BBC (zie tabel 11b), bedraagt de kostendekkingsgraad gemiddeld 100,4% in ruime zin en 87,7% in enge zin.

In de periode 2012-2015 stijgt de kostendekkingsgraad gestaag van 85,1% (in 2012) naar 119,2% (2015). Na jaren van tekorten boeken de gemeenten in 2015 voor het eerst zelfs een positief nettoresultaat van ca. 25 miljoen euro. Deze positieve evolutie is volledig in lijn met de trend in de hele sector, als met de resultaten uit de BBC-analyse.

11a. Resultaat – gemeenten (VMM)	2012	2013	2014	2015	2012-2015
TOTALE UITGAVEN	81.025.039	139.414.451	131.974.737	130.000.000	482.414.227
TOTALE OPBRENGSTEN	68.916.271	123.288.040	125.980.796	155.000.000	473.185.107
NETTORESULTAAT	-12.108.768	-16.126.411	-5.993.941	25.000.000	-9.229.120
Kostendekkingsgraad (ruim)	85,1%	88,4%	95,5%	119,2%	98,1%
Kostendekkingsgraad (eng)	72,9%	79,7%	82,7%	103,3%	85,7%

11b. Resultaat – gemeenten (VMM-2)	2012	2013	2014	2015	2012-2015
TOTALE UITGAVEN	79.446.445	135.475.135	129.268.940	127.334.690	471.525.210
TOTALE OPBRENGSTEN	68.916.271	123.288.040	125.980.796	155.000.000	473.185.107
NETTORESULTAAT	-10.530.174	-12.187.095	-3.288.144	27.664.306	1.658.893
Kostendekkingsgraad (ruim)	86,7%	91,0%	97,5%	121,7%	100,4%
Kostendekkingsgraad (eng)	74,3%	82,0%	84,5%	105,5%	87,7%

Ten slotte geeft tabel 12 de verhouding weer tussen de bedragen in de gemeentelijke VMM-rapportage t.o.v. BBC. Daaruit blijkt dat de cijfers voor de belangrijkste categorieën convergeren in de tijd. Grote verschillen zitten in de beginperiode en in de kleinere posten. Daarnaast boeken de zelfstandige gemeenten de uitgaven voor de bovenbouw (wegeniswerken en inrichting van het openbaar domein) ook in beleidsveld 0310.

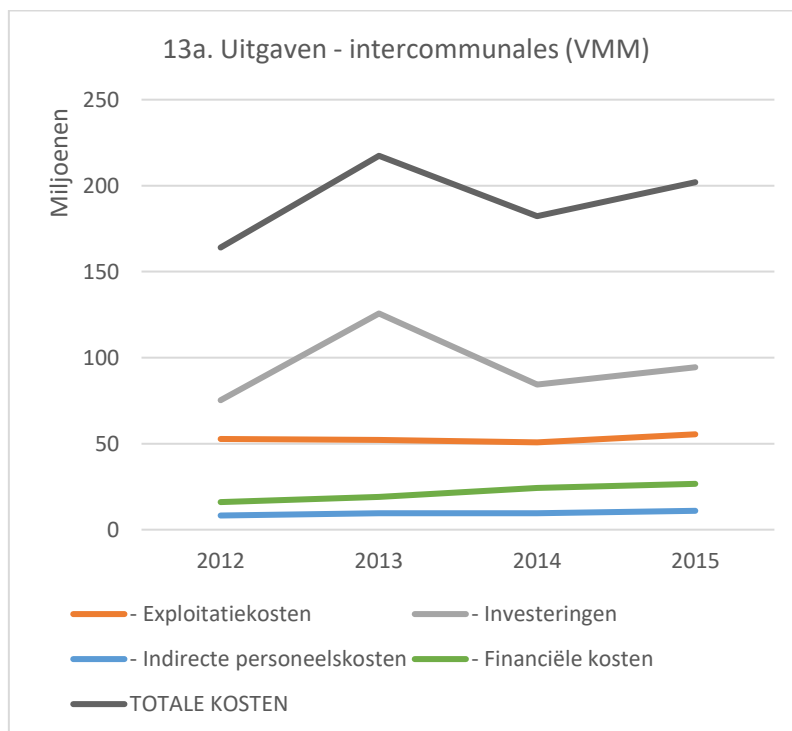
12. Data gemeenten: VMM / BBC	2012	2013	2014	2015	2012-2015
- Exploitatiekosten	73,3%	81,8%	96,3%	101,9%	88,5%
- Investeringskosten	34,6%	65,8%	85,8%	96,8%	66,3%
- Andere operationele kosten	159,6%	298,3%	629,7%	2121,2%	500,1%
- Indirecte personeelskosten	244,0%	273,0%	240,5%	218,9%	242,4%
- Financiële kosten	98,3%	110,0%	25,8%	819,5%	67,9%
TOTALE UITGAVEN	49,0%	79,0%	74,9%	117,6%	76,7%
- Saneringsbijdrage	55,7%	99,3%	99,5%	113,4%	92,7%
- Andere operationele opbrengsten	205,0%	102,1%	68,0%	66,3%	80,3%
- Financiële opbrengsten	23,7%	29,5%	40,8%	35,9%	32,6%
- Uitzonderlijke opbrengsten	0,1%	1,3%	0,0%	0,0%	0,3%
TOTALE OPBRENGSTEN	40,6%	70,5%	58,5%	92,4%	65,0%

6. Analyse van de intercommunale financiële gegevens

a. Rioleringsuitgaven – intercommunales (VMM)

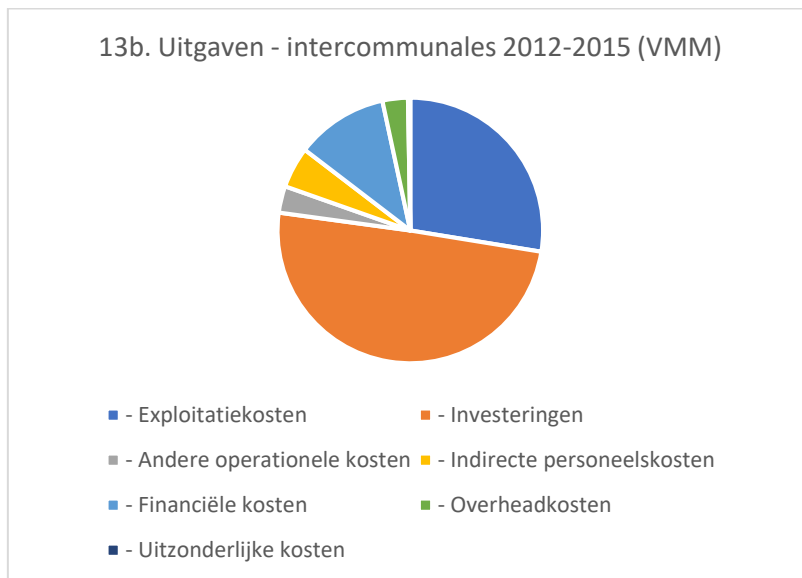
Het is nu nog maar een kleine stap om de gegevens van de intercommunales (en Aquafin) afzonderlijk te analyseren. De basisgegevens worden weergegeven in tabel 13a. In totaal stegen de uitgaven van de intercommunales met 23,1%, van 164 miljoen euro in 2012 naar ca. 200 miljoen in 2015. Ook de investeringen stegen met 25,5% van 75 miljoen euro in 2012 naar ca. 94 miljoen euro in 2015. Opvallend zijn echter de grote schommelingen in de investeringen en de sterke groei van de andere operationele kosten (+111,4%).

13a. Uitgaven – intercomm. (VMM)	2012		2013		2014		2015		Δ
- Exploitatiekosten	52.711.987	32,1%	52.143.257	24,0%	50.767.392	27,8%	55.445.587	27,8%	5,2%
- Investeringskosten	75.269.492	45,9%	125.683.650	57,8%	84.347.961	46,3%	94.426.317	46,3%	25,5%
- Andere operationele kosten	3.858.700	2,4%	5.294.774	2,4%	7.547.875	4,1%	8.157.269	4,1%	111,4%
- Indirecte personeelskosten	8.242.560	5,0%	9.501.208	4,4%	9.529.225	5,2%	10.963.809	5,2%	33,0%
- Financiële kosten	16.035.421	9,8%	19.005.305	8,7%	24.298.759	13,3%	26.646.371	13,3%	66,2%
- Overheadkosten	5.958.444	3,6%	5.733.814	2,6%	5.754.870	3,2%	6.269.977	3,2%	5,2%
- Uitzonderlijke kosten	1.969.836	1,2%	539	0,0%	84.224	0,0%	90.669	0,0%	-95,4%
TOTALE UITGAVEN	164.046.440	100,0%	217.362.547	100,0%	182.330.306	100,0%	202.000.000	100,0%	23,1%

Uit tabel 13b blijkt dat de intercommunales in de periode 2012-2015 ruim 765 miljoen euro spendeerden aan rioleringen. Gemiddeld driekwart van hun uitgaven ging naar exploitatie en investeringen gaan. Deze verhouding is ook vastgesteld in andere tabellen. De snelst stijgende posten zijn echter de operationele, financiële en indirecte personeelskosten.

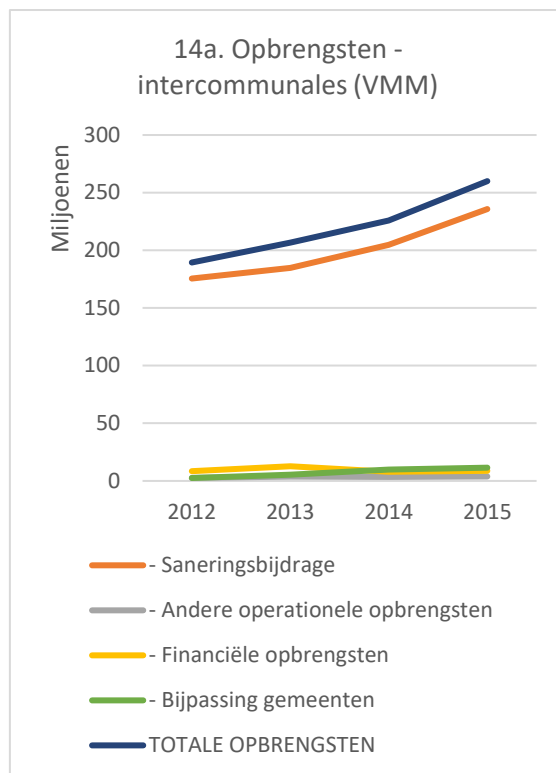
13b. Uitgaven – intercomm. (VMM)	2012-2015		Δ
- Exploitatiekosten	211.068.223	27,6%	5,2%
- Investeringskosten	379.727.420	49,6%	25,5%
- Andere operationele kosten	24.858.618	3,2%	111,4%
- Indirecte personeelskosten	38.236.802	5,0%	33,0%
- Financiële kosten	85.985.856	11,2%	66,2%
- Overheadkosten	23.717.105	3,1%	5,2%
- Uitzonderlijke kosten	2.145.269	0,3%	-95,4%
TOTALE UITGAVEN	765.739.293	100,0%	23,1%

b. Rioleringsopbrengsten – intercommunes (VMM)

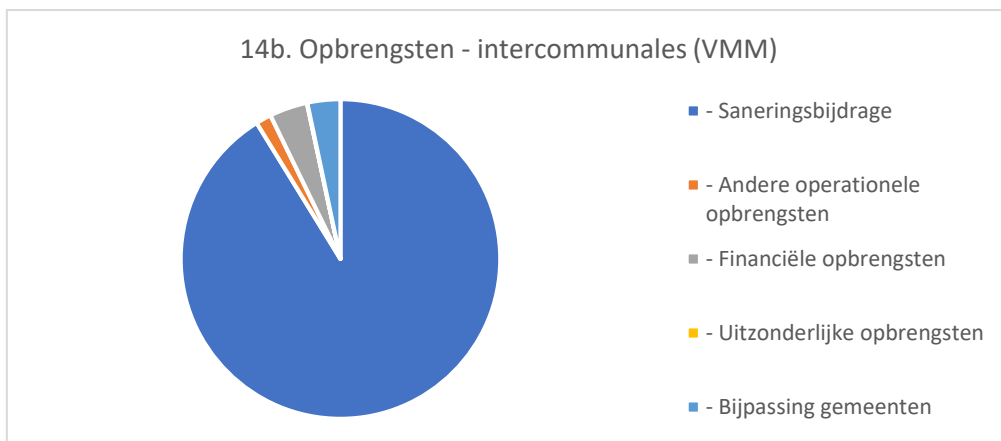
Tabel 14a geeft de opbrengsten van de intercommunes uit rioleringsactiviteiten weer. In absolute cijfers stegen de opbrengsten met 34,3%, van 189 miljoen euro in 2012 naar ca. 260 miljoen euro in 2015. De inkomsten bestaan voor 90% uit saneringsbijdragen, die eenzelfde stijging noteren: +34,3% of van 175 miljoen euro in 2012 naar ca. 235 miljoen euro. De sterkst stijgende inkomsten voor de intercommunes zijn de bijpassingen door de gemeenten en de operationele opbrengsten.

14a. Opbrengsten – intercomm. (VMM)	2012		2013		2014		2015		Δ
- Saneringsbijdrage	175.532.027	92,7%	184.693.733	89,3%	204.658.464	90,6%	235.779.805	90,6%	34,3%
- Andere operationele opbrengsten	2.657.019	1,4%	3.749.135	6,7%	3.506.737	1,6%	3.857.323	1,6%	45,2%
- Financiële opbrengsten	8.576.593	4,5%	12.724.429	6,2%	7.941.500	3,5%	8.785.589	3,5%	2,4%
- Uitzonderlijke opbrengsten	131.918	0,1%	64.081	0,0%	73.488	0,0%	86.623	0,0%	-34,3%
- Bijpassing gemeenten	2.543.972	1,3%	5.500.337	2,7%	9.743.655	4,3%	11.490.661	4,3%	351,7%
TOTALE OPBRENGSTEN	189.441.529	100,0%	206.731.715	100,0%	225.923.844	100,0%	260.000.000	100,0%	37,2%

Tussen 2012 en 2015 ontvingen de intercommunales ca. 882 miljoen euro aan opbrengsten uit rioleringsactiviteiten, waarvan het gros uit de saneringsbijdragen (800 miljoen euro of 90,8%). De twee volgende belangrijkste opbrengstenposten zijn de financiële opbrengsten (3,8%) en de snelste stijger: de bijpassingen door de gemeenten (3,3%). In de periode in 2012-2015 brachten zij 33,7 resp. 29,2 miljoen euro op.

14b. Opbrengsten – intercomm. (VMM)	2012-2015		Δ
- Saneringsbijdrage	800.664.030	90,8%	34,3%
- Andere operationele opbrengsten	13.770.213	1,6%	45,2%
- Financiële opbrengsten	33.721.465	3,8%	2,4%
- Uitzonderlijke opbrengsten	356.109	0,0%	-34,3%
- Bijpassing gemeenten	29.278.625	3,3%	351,7%
TOTALE OPBRENGSTEN	882.097.088	100,0%	37,2%

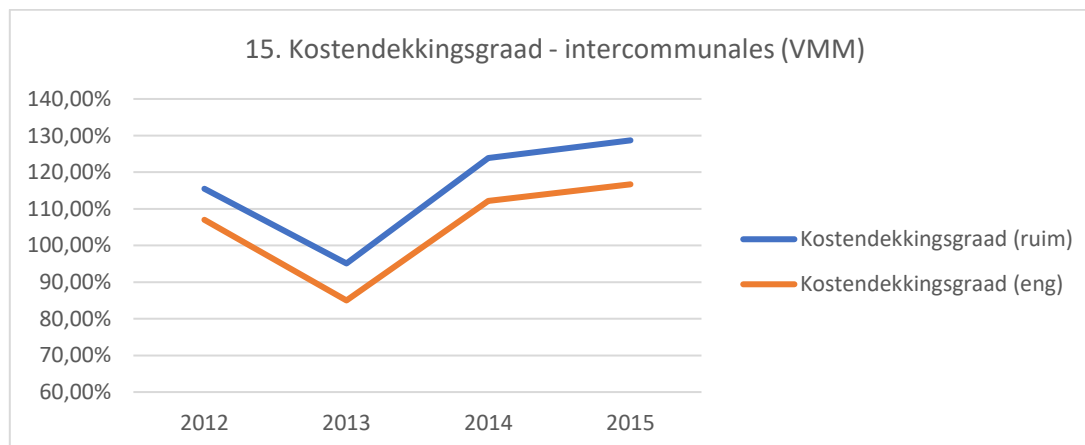

c. Kostendeckingsgraad – intercommunales (VMM)

Uit opbrengsten en uitgaven (tabellen 13 en 14) kan het **nettoresultaat** worden afgeleid, dat is samengevat in tabel 15. Hieruit blijkt dat de opbrengsten in ruime zin gemiddeld 15% hoger liggen dan de uitgaven. In de periode van 2012 tot 2015 boekten de intercommunales een surplus van 116 miljoen euro, waarvan bijna de helft in het laatste jaar 2015. Enkel in 2013 doken het nettoresultaat in het rood en de kostendeckingsgraad onder de 100%.

De kostendeckingsgraad in enge zin bedroeg gemiddeld 104,6%. Dat betekent dat zowel de inkomsten (in ruime zin) als de saneringsbijdrage (in enge zin) de uitgaven ruim overschreden. De kostendeckingsgraad is nog groter indien de cijfers van de intercommunales die boeken op basis van cashflow, worden weggelaten.

15. Resultaat – intercommunales (VMM)	2012	2013	2014	2015	2012-2015
TOTALE UITGAVEN	164.046.440	217.362.547	182.330.306	202.000.000	765.739.293
TOTALE OPBRENGSTEN	189.441.529	206.731.715	225.923.844	260.000.000	882.097.088
NETTORESULTAAT	25.395.089	-10.630.832	43.593.538	58.000.000	116.357.795
Kostendeckingsgraad (ruim)	115,5%	95,1%	123,9%	128,7%	115,2%
Kostendeckingsgraad (eng)	107,0%	85,0%	112,2%	116,7%	104,6%
Kostendeckingsgraad (ruim – cashflow)	116,0%	118,2%	115,3%	117,7%	116,9%
Kostendeckingsgraad (eng - cash-flow)	110,8%	109,3%	103,9%	105,1%	107,0%

7. Conclusies

Tenslotte worden in deze paragraaf de belangrijkste trends samengevat, die kunnen worden afgeleid uit de cijfers van VMM en BBC over de periode 2012-2015. Daarna worden enkele beleidsaanbevelingen geformuleerd die vooral de transparantie en bruikbaarheid van de gerapporteerde cijfers moeten verhogen, opdat de opbrengsten van de gemeentelijke saneringsbijdragen ook effectief besteed worden waarvoor ze bedoeld zijn, met name het onderhoud en de uitbreiding van het rioleringsnetwerk.

a. Trends

In tabel 15 worden de opbrengsten uit rioleringsactiviteiten weergegeven. Daaruit blijkt duidelijk dat de gemeentelijke saneringsbijdrage en de subsidies (post: financiële opbrengsten) de belangrijkste inkomstenbronnen zijn (samen ca. 95%). De totale opbrengsten bedroegen in 2012-2015 ongeveer 1,35 miljard euro, waarvan 1,21 miljard euro saneringsbijdragen. De intercommunes ontvingen 800 miljoen euro aan saneringsbijdragen. Voor de zelfstandige gemeenten schommelt het bedrag tussen 414 en 446 miljoen euro, afhankelijk van de rapporteringsmethode (VMM of BBC). Het zou de validiteit van de cijfers zeker bevorderen indien beide rapportages tot dezelfde bedragen zouden leiden. Maar zoals gezegd, worden er binnen BBC geen specifieke overhead- of uitzonderlijke kosten geregistreerd. Er dient wel te worden opgemerkt dat de cijfers in VMM en BBC eenzelfde trend vertonen (o.a. de opvallende stijging in 2015).

15. Opbrengsten 2012-2015	Sector (VMM)		Intercommunes (VMM)		Gemeenten (VMM)		Gemeenten (BBC)	
Saneringsbijdrage	1.214.255.883	89,6%	800.664.030	90,8%	413.591.853	87,4%	445.934.513	61,3%
Rest	136.526.145	10,1%	77.126.412	8,7%	59.399.732	12,6%	281.888.316	38,7%
- Andere operationele opbrengsten	3.266.773	2,4%	13.770.213	1,6%	18.891.559	4,0%	23.520.064	3,2%
- Financiële opbrengsten	7375726	5,4%	33.721.465	3,8%	40.036.461	8,5%	123.241.081	16,9%
- Uitzonderlijke opbrengsten	82.721	0,1%	356.109	0,0%	471.712	0,1%	135.127.171	18,6%
- Bypassing gemeenten	29.278.625	2,2%	29.278.625	3,3%				
TOTALE OPBRENGSTEN	1.355.282.195	100,0%	882.097.088	100,0%	473.185.107	100,0%	727.822.829	100,0%

Uit tabel 16 blijkt dat in de periode 2012-2015 de helft van de uitgaven (52,1%) naar investeringen vloeide en een kwart (24,2%) naar exploitatie. Bijgevolg ging een kwart (23,6%) naar de restcategorieën, die benoemd wordt als 'algemene overheadkosten'. Het is evident dat minder algemene overheadkosten tot meer en beter onderhouden rioleringen leidt. De vraag is of de gerapporteerde algemene overheadkosten adequaat zijn. Enkele overheadkosten worden namelijk reeds verrekend in de andere categorieën. Zo worden de inningskosten niet gerapporteerd bij de kosten, maar in mindering gebracht van de opbrengsten uit de gemeentelijke saneringsbijdragen, en worden de studiekosten bij de investeringen geteld. Het is echter niet duidelijk of het enkel om project-gerelateerde of ook om niet-toewijsbare studies gaat.

Uit benchmarking-studies in het buitenland blijkt bovendien dat deze kosten sterk kunnen verschillen tussen sectoren en organisaties, naargelang de concrete taken die worden uitgevoerd. Zo bedragen bv. de overheadkosten in de zorgsector in Nederland bedragen ze 16,4%.

16. Uitgaven 2012-2015	Sector (VMM)		Intercommunales (VMM)		Gemeenten (VMM)		Gemeenten (BBC)	
Exploitatiekosten	302.595.444	24,2%	211.068.223	27,6%	91.527.220	19,0%	103.477.242	16,8%
Investerings	650.804.109	52,1%	379.727.420	49,6%	271.076.690	56,2%	409.017.075	66,6%
Rest	294.753.967	23,6%	174.943.650	22,8%	119.810.317	24,9%	101.956.654	16,5%
- Andere operationele kosten	32.302.273	2,6%	24.858.618	3,2%	744.3655	1,5%	1.488.302	0,2%
- Indirecte personeelskosten	84.457.529	6,8%	38.236.802	5,0%	4622.0727	9,6%	19.070.674	3,1%
- Financiële kosten	141.242.774	11,3%	85.985.856	11,2%	5525.6918	11,5%	81.397.678	13,2%
- Overheadkosten	32.744.984	2,6%	23.717.105	3,1%	902.7879	1,9%		
- Uitzonderlijke kosten	4.006.407	0,3%	2.145.269	0,3%	186.1138	0,4%		
TOTALE UITGAVEN	1.248.153.520	100,0%	765.739.293	100,0%	482.414.227	100,0%	614.450.971	100,0%

Tabel 17 toont dat in 2014 de algemene overheadkosten opliepen tot 25,1% voor de hele Vlaamse rioleringssector en 24,0% voor de zelfstandige gemeenten. Bij de intercommunales schommelden de algemene overheadkosten tussen 0,9% en 42,3% van de totale uitgaven. Dergelijke grote verschillen vergen nader onderzoek. Er is duidelijk nood aan enerzijds benchmarking en anderzijds meer transparantie, gedetailleerde informatie en eenduidige rapportering over de algemene overheadkosten.

17. Aandeel in uitgaven (2014)	Exploitatie en investeringen	Algemene overhead
- Gemeenten	76,0%	24,0%
- Aquario	69,1%	30,9%
- Rio-Link	74,1%	25,9%
- HidroGem	99,1%	0,9%
- HidroRio	78,4%	21,6%
- HidroSan	98,9%	1,1%
- Infrax W	76,9%	23,1%
- Inter-aqua	74,1%	25,9%
- IVEG	92,4%	7,6%
- Riobra	81,3%	18,7%
- IWVA	57,7%	42,3%
- RioP	73,1%	26,9%
- VIVAQUA	71,3%	28,7%
Sector	74,9%	25,1%

Tabel 18a toont dat in de periode 2012-2015 de gemiddelde kostendekkingsgraad in ruime zin voor de hele sector meer dan 100% bedroeg. Dat geldt zowel voor de gemeenten (BBC) als de intercommunales. Bovendien laten de intercommunales een gemiddelde kostendekkingsgraad in enge zin (met de gemeentelijke saneringsbijdrage in de noemer) van meer dan 100% optekenen.

18a. Kostendekkingsgraad 2012-2015	Sector (VMM)	Intercommunales (VMM)	Gemeenten (VMM)	Gemeenten (BBC)
- ruime zin	108,6%	115,2%	98,1%	118,5%
- enge zin	97,3%	104,6%	85,7%	72,6%

Deze resultaten worden mede gerealiseerd door de opvallend gunstige cijfers in 2015, die worden weergegeven in tabel 18b. Deze cijfers zijn gebaseerd op een extrapolatie van het resultaat uit 2014 (VMM) en de gerealiseerde cijfers uit de jaarrekeningen van 2015 (BBC). De kostendekkingsgraad in ruime en enge zin lag in 2015 ruim boven 100% en wordt vooral veroorzaakt door de forse stijging van de gemeentelijke saneringsbijdrage. Dit wordt ook weerspiegeld in de hoge positieve nettoresultaten. Dat brengt ons terug bij de centrale onderzoeksvraag naar de besteding van de gemeentelijke saneringsbijdragen en de overschotten die geboekt worden.

18b. Kostendeckingsgraad 2015	Sector (VMM)	Intercommunales (VMM)	Gemeenten (VMM)	Gemeenten (BBC)
- ruime zin	125,0%	128,7%	119,2%	154,9%
- enge zin	111,5%	116,7%	103,3%	109,4%

b. Beleidsaanbevelingen

Volgende beleidsaanbevelingen worden voorgesteld:

1. Meer transparantie over de algemene overheadkosten en wegenwerken.
 2. Een benchmark-studie van de algemene overheadkosten.
 3. Een vergelijkbare rapportage voor VMM en ABB (BBC),
 4. Meer transparantie over de reservering en/of toewijzing van het nettoresultaat.
 5. Een koppeling van de financiële rapportage met het gebiedsdekkend uitvoeringsplan (GUP) of de staat van het rioleringsnetwerk (VMM – Ecologisch Toezicht).
 6. Een vernieuwd investeringsplan 2018-2027.
 7. Bij aanhoudende overschotten, een alternatieve aanwending die de sanering van afvalwater bevordert.
-
1. De publiek beschikbare cijfers uit de VMM-rapportage moeten de overheid en de burgers in staat stellen om het onderhoud en de uitbreiding van rioleringsnetwerk te monitoren. De gestandaardiseerde rapportage van VMM is een grote stap in de goede richting.

Maar om de doelmatigheid en doeltreffendheid van de uitgaven te bepalen, i.h.b. de besteding van de gemeentelijke saneringsbijdrage, is er nood aan volledige **transparantie** door **meer gedetailleerde en/of aparte cijfergegevens** over de niet-productiekosten of algemene overheadkosten (zie ook aanbeveling 2), waaronder:

1. De wegenwerken en werken aan het openbaar domein, conform met BBC.
2. De imputatie-methode van de indirecte personeelskosten die niet direct toewijsbaar zijn aan een specifiek rioleringsproject.
3. De financiële kosten (d.i. de rentelasten op leningen en achtergestelde leningen): aangezien de rioleringsprojecten vandaag in hoofdzaak, zo niet uitsluitend door gemeentelijke saneringsbijdragen en subsidies worden gefinancierd (en eventuele tekorten worden 'bijgepast' door de gemeenten) is meer duidelijkheid vereist over de historiek van deze leningen, i.h.b. de achtergestelde leningen die een kost vormen voor de intercommunales en een opbrengst voor de gemeenten.
4. De imputatie-methode van de specifieke overheadkosten (kantoorbenodigdheden, energiekosten, ICT).
5. De gebruiksrechten betaald aan gemeenten: de gemeenten ontvangen sinds 2012 geen dividenden van de intercommunales meer, maar wel gebruiksrechten die nog steeds als "dividend" (75-rekening) en als vordering (4005-rekening) geboekt worden

en vervolgens als bestemd geld worden gereserveerd voor toekomstige rioleringswerken. In de VMM-rapportage worden zij als afschrijvingen verrekend met de investeringen, waardoor de bedragen niet publiek gekend zijn.

6. De inningskosten, die thans verrekend worden met de gemeentelijke saneringsbijdrage, maar feitelijk onderdeel zijn van de algemene overheadkosten: het betreft de gemeenten en de intercommunales die geen onderdeel vormen van een watermaatschappij die de netto-saneringsbijdragen rapporteren, d.w.z. dat de administratieve kosten om de saneringsbijdrage te innen (incl. werking en debiteurenrisico) reeds afgetrokken zijn van de totale saneringsbijdragen. Deze inningskosten bedragen 4,25% van de geïnde bijdragen. In 2017 worden de inningskosten beperkt tot 3%. In Wallonië bedragen ze 1%.
7. De studie- en consultancykosten, die thans verrekend worden in de investeringen, maar in de mate dat ze niet direct toewijsbaar zijn aan een specifiek rioleringsproject, feitelijk onderdeel zijn van de algemene overheadkosten. Conform met BBC worden zij best apart gerapporteerd.
8. De vergoedingen van het directiecomité en de bestuursleden.
9. De public relations activiteiten.

De verrekening van de gebruiksrechten, de inningskosten en de studiekosten leiden tot een onderschatting, de financiële kosten tot een gedeeltelijke overschatting van de algemene overheadkosten. De onder- of overschatting van de indirecte personeelskosten, de specifieke overheadkosten moet nog verder onderzocht worden.

2. De gemeentelijke saneringsbijdrage moet maximaal besteed worden aan het onderhoud en de uitbreiding van het rioleringsnetwerk, en niet aan management- en bestuurskosten. Hoe minder algemene overheadkosten, hoe meer rioleringen. Zoals vermeld, bedroegen in 2014 de algemene overheadkosten 25,1% voor de hele Vlaamse rioleringssector, 24,0% voor de zelfstandige gemeenten, en tussen 0,9% en 42,3% voor de intercommunales. De algemene overhead lijkt aan de hoge kant is, maar er bestaat geen organisatie die kan functioneren zonder overhead (bv. ICT). Daarom is er een duidelijke nood aan een **benchmark-studie van de algemene overheadkosten** in de rioleringssector, die hierin klaarheid moet scheppen en een overhead-richtlijn bepalen (bv. max. 15%).

De benchmarkstudie zal niet alleen een richtlijn geven voor een maximale algemene overheadkost, maar kan tevens de impact van **schaalgrootte** op de algemene overheadkosten berekenen. Dit vormt een goede basis om het debat over de optimale schaalgrootte (en bijhorend bestuursniveau) van de rioolbeheerder(s) op te starten. Deze discussie woedt volop bij andere (intercommunale) nutsvoorzieningen, zoals elektriciteitsdistributie. Bij rioleringen mag echter niet het oog worden verloren dat investeringen een grote impact hebben op het openbaar domein en meestal samen met wegenwerken en de herinrichting van het openbaar domein worden uitgevoerd. Wat ook de optimale schaalgrootte en bestuursniveau moge zijn, het is duidelijk dat het lokale bestuur een cruciale actor zal blijven en dat de rioolbeheerder over voldoende expertise over de inrichting van het openbaar domein moet beschikken.

3. De **rapportage in VMM en BBC** moet op termijn **gelijklopend** zijn. Zo moeten dezelfde posten worden voorzien (binnen BBC worden de overhead- en uitzonderlijke kosten niet apart geregistreerd) en de kostencategorieën moeten dezelfde lading dekken. Hoewel dit de scope van de onderzoeksopdracht overschrijdt, dient omwille van de vergelijkbaarheid dan ook de rapportage van de intercommunales volgens de BBC-aanpak te gebeuren.

4. De consistente **overschotten op het nettoresultaat** staan in schril contrast met de berekende netto-financieringsbehoefte op lange termijn. Een verhoging van de gemeentelijke saneringsbijdrage is echter niet aan de orde, zolang de geplande projecten niet worden uitgevoerd. Er is nood aan meer **transparantie door meer gedetailleerde en/of aparte cijfergegevens** over:

- De reservering en/of toewijzing van de forse boekhoudkundige overschotten met een aparte rapportage van gemeenten (die ook terug te vinden moet zijn in BBC) en de intercommunales (teneinde kruisfinanciering van andere activiteiten binnen de intercommunale te vermijden in zowel positieve als negatieve zin)
- De jaarlijkse rapportage van de geaggregeerde gereserveerde overschotten in de tijd voor de gemeenten en de intercommunales

Er dient opgemerkt te worden dat de investeringssaldi van gemeenten binnen BBC automatisch worden overgedragen binnen hetzelfde beleidsveld; de exploitatiesaldi worden verrekend in het algemeen resultaat. Analooq moeten de saldi bij de intercommunales duidelijk toegewezen worden aan rioleringsprojecten via reserves en/of overdrachten.

5. Het verband tussen de financieringsbehoeften enerzijds en de geplande uitgaven anderzijds moet verduidelijkt worden in de rapportage door een **koppeling** te maken **met het GUP**, het gebiedsdekkend uitvoeringsplan. Zolang het GUP niet bindend is, is het niet mogelijk om de hoogte van de gemeentelijke saneringsbijdrage te bepalen, aangezien de snelheid van uitvoering ook de financieringsbehoefte bepaalt. Enkel een bindend GUP maakt het mogelijk om de doelstellingen die voortvloeien uit de Europese Waterrichtlijn tijdig te halen en hiervoor de correcte gemeentelijke saneringsbijdrage te bepalen.

Om de financieringsbehoefte juist te kunnen inschatten, moet er ook gerapporteerd worden over en de koppeling gemaakt worden met de staat van het rioleringsnetwerk, waarover gerapporteerd wordt door de dienst Ecologisch Toezicht van VMM (o.a. het aantal instortingen).¹⁰

6. Uit aanbevelingen 5 en 6 volgt dat er duidelijk nood is aan een **vernieuwd investeringsplan 2018-2027**, teneinde de financieringsbehoeften en de hoogte van de saneringsbijdrage correct in te schatten.

7. Indien de consistente overschotten op het nettoresultaat blijven aanhouden, dan moet er in de eerste plaats meer ingezet worden op het onderhoud en de uitbreiding van het rioleringsnetwerk gezien de ambitieuze Vlaamse doelstelling van 97% rioleringsgraad. In principe moet iedere gemeente een **'onderhoudsplan'** hebben, waardoor ze perfect weten wat er jaarlijks aan onderhoud moet gebeuren. Slechts weinig gemeenten zouden hierover beschikken; 80 gemeenten zouden zelfs geen inventaris hebben van het rioleringsstelsel. In de tweede plaats kan desnoods overwogen worden om de **reserves** die niet zijn toegewezen aan concrete rioleringsprojecten, in te zetten **voor alternatieve toepassingen** die een positieve bijdrage leveren aan de sanering van afvalwater, zoals de gescheiden opvang van regenwater. Flexibelere begrotingsregels binnen BBC, die thans worden bestudeerd, moeten een relevante herallocatie van de beschikbare, gereserveerde of bestemde middelen mogelijk maken.

¹⁰ VMM: <https://www.vmm.be/publicaties/evaluatie-saneringsinfrastructuur-2015>